

VARGA TIBOR

EGY VESZPRÉMI LEVENTE NÉMETORSZÁGBAN (1945. FEBRUÁR–NOVEMBER)

*„Százszor lehullott már a mi csillagunk,
Százszor elsirattak, mégis itt vagyunk.
Megtörök még egyszer ez a rút varázs,
Leszünk mi még boldogok kenyerespajták.”*

Előzmények

Leventék voltunk, mint minden középiskolás diák. Természetesnek tartottuk, nem éreztük különösebben terhesnek. A levente-intézmény nevelési módszere nem volt mentes a nacionalizmustól és az irredentizmustól, emiatt később gyakran elmarasztalták. Az 1950. körüli években hallottam olyan véleményt, hogy a levente mozgalom is része volt azoknak a dolgoknak, amelyek „nemzeti szégyenérzetünket” joggal (?) kiváltották.

1944 őszén mintegy másfél hónapig jártunk iskolába. A veszprémi „Kerkápoly Károly” Kereskedelmi Középiskola – ahogy mi hívtuk, a „keri” – első osztályos tanulója voltam. Ha jól emlékszem, talán örültünk is, hogy félbeszakadt a tanítás. Jónéhány társammal – akárcsak két hónappal korábban a nyári szünetben – folytattuk a munkát a Danuvia Lőszergyárban. Szükség volt a pénzre, s akadt nekünk való munka. A lőszert még erős ütemben gyártották, bár a front egyre közelgett. Az év vége felé a gyár gépeinek javarésztét vagonokba rakták és kiszállították Németországba. A nyári vakáció alatt a gyár 5. sz. üzemében dolgoztam. A részlegben gépágyú-lövedékek összeszerelése folyt. Én részmunkát végeztem a lövedék-hüvelyeken egy célgéppel. Később – az iskolai kényszerszünetben – az 1. sz. üzemben bevásárló voltam. Naponta kétszer összeírtam, hogy a hozzámtartozó üzemrészben a munkások mit kívántak a kantinból hozatni. A bevásárlás után kiosztottam az árut, majd elszámoltam. Ez a munka nem vette igénybe az egész napomat. Eleinte segédkeztem egyik-másik munkás helyett, amíg azok az öltözőben „tárgyaltak” az időnként ott „megpihenő” focistákkal. Később

Lennert bácsi a művezető felvilágosított, hogy csak a bevásárlás a feladat. Így hát volt szabadidőm, s nézegettem az üzemben végbemenő munkafolyamatokat. Más üzemeket is felkerestem, többek között a lőporkeverő és a tányéraknát szerelő részlegeket. Egy-két focistával mindenütt találkoztam. (Jó labdarúgó csapata volt a Danuviának. Balogh Gusztai mellett ott focizott Kozma, Mester, az Erdélyből jött Lazarov, Nagy Péter, továbbá Illikman Laci és mások.) Az 1944. év „danuviás” emlékei közül figyelemre méltó az az eset, amikor is a gyár körüli léghárító üteg lelőtt egy amerikai repülőgépet. Az ejtőernyővel földetért pilótát a gyár udvarán vezették el. Többen megfenyegették, egy aszszony pedig a felakasztását követelte. Hallottuk, hogy a repülőgépet lelőtt ütegnek már volt egy sikeres találat, ezért látni szerettük volna a győztes „flakkosokat”. A művezető azonban nem engedélyezte a lógást, így helyette elénekeltük néhányan az ismert katonanótát: „... a gépágyú ha szól, veszt csatát a gépmadar. A gépágyú tüzér a harcra mindig készen áll...” Nem sejtettük még, hogy rövidesen közelebből is megismerkedünk a „boforcokkal”.

Más emlékek. 1944 nyarán is rendeztek a Danuviában – a gyár és Meggyespuszta közötti útvonalon – futóversenyt. Résztvevői sportolók, leventék és vállalkozó kedvű dolgozók voltak. A versenyt a focista Kozma nyerte. A távon én is végigroholtam, s az élboly után értem célba. Többször tartottak a gyárban – nem túl hosszan – levente foglalkozást. Ezeket alaki kiképzés, honvédelmi ismeretekkel kapcsolatos tájékoztatás és sportvetélkedő váltakozott. Az egyik foglalkozáson beszámolt élményeiről egy frontot megjárt idősebb katonatiszt. Erősen kiszínezte az orosz katonák lakosság elleni kegyetlen viselkedését. Más alkalommal – ha jól emlékszem munkaidő alatt – politikai jellegű tájékoztatót tartott az összehívott dolgozók előtt Buda alispán. Ahogy hangoztatták korábban, nem fordult elő, hogy ilyen ran-

gos személy kimenjen a gyárba és ott a munkások előtt beszéljen.

A gyár gépparkjának kiszállításával csaknem valamennyien elvesztettük állásunkat. A mi gondjainkat növelte, hogy a gyár mosodájában dolgozó özvegy anyám is munka nélkül maradt. Mindezt tetézte, hogy a megtakarított pénzünket elvitte az asztalosműhely egyik dolgozója. A mester – aki magánrendelést is vállalt – előleget vett fel tőlünk szobabútor készítés fejében. A bűtort azonban nem szállította le, ugyanis a gyár gépparkját időközben Németországba vitték, s ő a kísérők között távozott. Csakhamar kiderült, hogy hozzánk hasonlóan másokat is megkárosított.

Az 1944. év vége felé, majd a következő év elején többször is kirendelték a leventéket „köz munkára”. Lövészárkot ástunk, havat lapátoltunk a palotai s az almádi úton. Máskor meg tiportuk a havat a jutasi repülőtér kifutópályáján, hogy a repülőgépek le- és felszállhassanak. Temettünk német katonákat is közvetlenül a mai dózsavárosi temető mellett. 1945 február elején plakátokon hirdették, hogy a leventéket – 15 éves kortól kezdődően – Németországba szállítják. Ez ügyben kötelező volt jelentkezni a városházán. Egyre többen beszéltek aggodalommal, hogy mi lesz a kikerülő leventék sorsa. Úgy határoztunk, hogy átmenetileg az egyik nagynénémhez költözöm a közeli faluba. Kiderült csakhamar, ott is jelentkezniük kellett a leventekorúaknak. Tanácstalanok voltunk. Végül is búcsúzni kezdtem rokonaimtól. A temetőben is jártam hozzátartozóim, továbbá volt osztálytársaim: Hodusz István és Reinhardt Ferenc sírjánál. Feri a jutasi repülőtér bombázásakor halt meg, Pistával pedig egy Újtelepre lehullott bomba repeszdarabjai végeztek.

Az indulás és az első napok

Az indulás előtti napon anyám összecsomagolta az útravalómat. Egy szép darab sonkát, jókora szalonnát és egyebeket is tett hátizsákomba.

Vittem egy kis noteszt is naplórás céljából. Február 15-én a reggeli órákban kezdtek gyülekezni a levették, majd rokonok, ismerősök kíséretében levonultak a jutasi (Veszprém-külső) vasútállomásra. (Aznap reggel két nyilaskarszalagos személy a Gépház utcát is bejárta. Nyilván tudhatták, hol laknak a levettekori fiatalok.) Az állomáson többszázan gyűlünk össze, nemcsak veszprémiek, hanem a környező községekből való levettek is. Ott volt az iskolatársaim túlnyomó része. Egy hosszú, marhagyonokból álló vasúti szerelvényen helyezték el a „szállítmányt”. Negyven fő került egy vagonba. Bepakoltunk, egyesek szalmát szereztek, valaki egy teakályhát kerített. Osztálytársak, barátok igyekeztek a vagonban is egymás mellé kerülni. Így jóbarátaim, Hegyi Higin és Tóth László mellett foglaltam fekhelyet. Ugyancsak a vagonban volt – akikre visszaemlékszem – Punka György, Horváth László, a Székely testvérek és Krammer Ernő. A negyven utitárs többsége ismerte egymást. A szerelvény a velünk utazó német katonák parancsára késő délután indult. Néhány magyar katona is tartozott a kísérethez. Nehéz szívvel indultunk az ismeretlenbe, de nem láttam, hogy egy-két szülőt kivéve valaki is siránkozott volna. A hozzátartozók, rokonok végig kitartottak. Anyám is integetett, amíg csak látott minket. Valami elszánt hangulat lept meg bennünket, énekelni kezdtünk. Egyik társunk, Herczeg Gyuri még az indulás előtt krétával a vagon külső oldalára írta a – többek szerint rosszat sejtető – „Halálbrigád” szót. Mások, akik jártasak voltak az idegenlégiós irodalomban, csak nevettek az egészen. Többen italt is hoztak, így éjjel alig aludtunk. A német kísérőinktől annyit tudtunk meg, hogy a „Protektorát Böhmen” (Csehország) területén levő Égerbe tartunk. (A város mai neve Cheb.) Hogy mi lesz a sorsunk, arról nem sokat árultak el, vagy a kísérők sem tudták. Néhány társunk tudni vélte, hogy katonai segédszolgálatra kapunk kiképzést. Különösebben nem törődünk a holnappal. Nem féltünk, a háború szele közelebből többségünket még nem érintette. Élelmünk bőven volt, sőt még ellátmányt is osztottak: szalámit és komiszkenyeret. A nehézségek utunk 2–3. napján már jelentkeztek. A vagon hideg volt, kályhánk füstölt, alig adott meleget. Többen – köztük magam is – megfáztunk.

Németországi utunk fontosabb eseményeiről naplót vezettem. A naplót (néhány más, dokumentumnak tekinthető emlékmennyel együtt) sikerült hazahoznom. A jelen

Napló Németországi utról.
15. Csütörtök. Negyed tízkor már Jutason vagyunk. Mégis délután fél hatkor indulunk. Közben az indulás előtt szerzünk kályhát, tüzelőt az állomáson. Énekszóval indulunk. Lassan tűnedezik Veszprém látképe. Mikor a jutasi fenyeserdő, a Nagymező, a Nagytemplom tornyai s végül a csatári dombok is eltűnnek szemünk elől, egy pillanatra borongós

1. ábra. Naplórészlet (1945. február 15.)

közlés a napló szószerinti szövege és az 1950-es évek elején – még frissen élő emlékek alapján – írt feljegyzéseimből készült. Lássuk tehát az eredeti napló szerint az első három nap történetét. (A továbbiakban az eredeti naplószerkezetet sűrű sorokkal jelöltük.)

„1945. február 15. Csütörtök. Negyed tízkor már Jutason vagyunk. Mégis délután fél hatkor indulunk. Közben az indulás előtt szerzünk kályhát, tüzelőt az állomáson. Énekszóval indulunk. Lassan tűnedezik Veszprém látképe. Mikor a jutasi fenyeserdő, a Nagymező, a nagytemplom tornyai, végül a csatári dombok is eltűnnek szemünk elől, egy pillanatra borongós érzés fog el. Egész éjszaka fenn tartózkodunk, danolunk és beszélgetünk. Hajnal felé nyom el bennünket az álom.

Február 16. Péntek. Reggelre Devecseren keresztül Celldömökre érkezünk. Celldömökön adtuk fel az első leveleket. Dél felé Pápára értünk. Itt leszállunk rövid időre. A vagonból láttuk a Perutz gyárat és a repülőteret. Délután a tájat szemléljük. Győrszabad-hegyen ismét időzünk. A Higin 4 darab 2. osztályú fülkébe való bársonyülést szerez. Ezután ezeken fekszünk. Ma kapunk másodszor kosztot, szalámit és kenyeret. Négy óra felé érkezünk Győrbe. Estig nézelődünk az állomás körül.

Február 17. Szombat. Szép napra ébredünk. Mosakodom jéghideg vízben. Minden nap jól elpiszkolódunk. Leveleket írok, beviszem a városba feladni. Padokat is szerzünk. Étvá-

gyam nincs. Napközben nézelődünk a városban.”

Hazai tartózkodásunk utolsó állomása Mosonmagyaróvár volt. Óváron hosszabban időztünk és így lehetőség nyílt egy kis labdarúgásra is. Közben a vagonok mellett rugdalóztunk, mások löport gyűjtögetve szórakoztak. A löport különféle lövedékek hüvelyéből „szerelték” ki. (Mi volt Danuviások értői voltunk a löszereknek. Nekem is szép gyűjteményem volt különféle fajtájú és méretű lövedék-hüvelyből.) A főszakertő Hegyi barátom volt. Ez alkalommal egy nagyobb adag löport robbantott, s az arcán könnyebb égési sérülést szenvedett.

Az országot elhagyva Bécs volt az első jelentős állomásunk. Érkezésünk után azonnal nagy bombázással mutatkozott be a háború. Néhányan – kihasználva azt a lehetőséget, hogy mellékvágányra tolták szerelvényünket – éppen városnézésre indultunk. Egy aluljáróban vészeltük át a légi-riadót. Ez az esemény sem volt különösebb hatással ránk. Sőt Pintér Árpád barátunk, mintha mi sem történt volna, vígan húzta tangóharmonikáján a Kék Duna keringőt. Valaki felfedezett a közelben egy illatszert boltot. Mindnyájan odaözönlöttünk, s megvásároltuk az öreg tulajdonos összes óeska áruját. Emlegette is a végén az „unerwartet Mirakel”-t (nem várt csodát). Szerelvényünk Bécsből Csehországon keresztül, Pilsenen át Égerbe tartott. A pilseni vasútállomáson időzve sört ittunk. Utunk nagy részén – nappal, amikor a vagonajtót megnyitottuk – a tájat szemléltem. Milyen szép lett volna az utazás más körülmények között. Égerben nem fogadták az „alakulatot”. München körzetébe irányítottak bennünket. Ezzel megkezdődött életünk új, eseményekben gazdag szakasza.

A neubibergeri repülőtéren

Égerből Regensburgon át érkezünk München közelébe. Átmenetileg a fürstenfeldbrucki repülőtéren szállásoltak el bennünket. Egy tornaterem padlóján aludtunk. Meleg volt és enni is adtak. Mindenki hozzáfogott levelet írni. (Otthon persze nem kapták meg leveleinket, mint ahogy a később küldöttöket sem.) Rövidesen egészen közel kerültünk Münchenhez. Új tartózkodási helyünk – hosszabb ideig – a neubibergeri repülőtér lett. Szállásunk egy emeleti ágyakkal zsúfolt tornateremben volt. A parancsnokság azonnal katonás rendet, fegyelmet igyekezett teremteni, s megkezdte rendszeres foglalkoztatásunkat. Mindenesetre körülményeink kedvezőbbek voltak, mint korábban. Ez az elhelyezésre, az étkezésre és a higiéniára egyaránt vonatkozott. Az utazás során például a tisztálkodási lehetőségek igen korlátozottak voltak, sőt a szükséglet elvégzése is nagy gondot okozott. A váltás fehérmű is (már akinek volt) régen elpiszkolódott. Mosási lehetőség nem adódott. Mire elérkezett a kivagonírozás, az egyik vagonban tetvesedést észleltek. Úgy véltük, hogy a férgeket egyesek már otthonról hurcolhatták, vagy a vagonok lehettek fertőzöttek. Jónéhányan ha tehették sem tisztálkodtak. A rendteremtés ebből a szempontból különösen fontosá vált.

Neubibergeri parancsnokságunk Wehrmacht-egyenruhás német altisztekből (egy főtörzsőrmeesterből és 2–3 törzsőrmeesterből) állt, akik alá több ún. unterführer volt beosztva. Az utóbbiak számítottak közvetlen feljebbvalóinknak. Az unterführerek részben korábban kikerült idősebb, németül értő leventék, vagy sorainkból kinevezett „hangadó” társaink lettek. Ők közvetítették a parancsnokság utasításait, vezették az egységeket. Akadt aki visszaélt hatalmával, habár ez nem volt jellemző. Egy alkalommal takarodó előtt az egyik unterführer megkérdezte tőlem, hogy fáj-e a fogam. Nem fáj, válaszoltam, mire kétszer pofonvágott. Tanuld meg – mondta –, hogy katona még takarodó idején sem teszi zsebre a kezét. Megparancsolta, hogy minden takarodó előtt bevarrott zsebekkel jelentkezem. A másnapi jelentkezésnél célzást tett, hogy némi cigarettá ellenében eltekint „büntetésemről”. Nem adtam neki. A következő jelentkezésnél elzavart, mire kifejtettem a varrást. A repülőtéren többnyire dolgoztunk. Az alaki foglalkozásokon pedig tanultuk a fontosabb német vezényszavakat (Abteilung halt, Stillstand, auf

gerade aus, recht um, links um, abtreten, marsch, stb.) s azok végrehajtását. A napi munkánk során teherrendezést végeztünk, árkot ástunk, a kiásott földet pedig csilléssel továbbszállítottuk. Mivel március elejére zordra fordult az időjárás, sokat szenvedtünk a hidegtől. Néha egy-egy társunk ájulást szenvedett, hogy visszamehessen a meleg szállásra. A felügyelő német őrmester közölte, hogy hány csille földet kell elszállítanunk. Ha teljesítettük, bevonulhattunk a szállásunkra. Mindez gyors munkára készítetett bennünket.

Alakulatunkat kisebb egységekre, azon belül csoportokra osztották. Közvetlen barátaimmal a 3. csoportba kerültem. Március 13-ig valamennyien német katonaruhába öltöztünk. Akinek még volt tartalék élelmiszere, nélkülözhető cigarettája, az új szerelést tudott magának biztosítani. Az egyik unterführer megígulta, hogy a német őrmester kisebb ajándékért „segít” a szerelés kiválasztásában. Láttam, hogy a kiadott lábbelik egyrésze viseltes, így hát én is feláldoztam egy pár új bakancsért a maradék szalonnámat.

A szökések meg az ország elhagyása előtt megkezdődtek. Néhány társunknak sikerült is hazajutnia. Utunk csehországi szakaszán nem hallottunk szökésekről, de Neubibergerben ismét folytatódtak. Legtöbbször március 7–12 között kísérelték meg az „eltávozást”. Ezekben a napokban a jólétesültek már arról beszéltek, hogy katonai kiképzésünk után Németországban maradunk szolgálatban. A hír hallatán gyakoribbá váltak a szökések, amelyek többsége azonban sikertelen volt. Jónéhány társunkat útközben lefűlelték, visszahozták és kiadós „csuklózással” büntették. Neubibergerben két alkalommal fociztunk a faluban levő labdarúgó-pályán. Unterführerünk a pályára menet a poros, helyenként kavicsos földúton – a helyi járókelők közeléig – többször is látványos „repülőt” vezényelt, s fektetett bennünket. Ekkor történt, hogy Tóth Laci barátunk köpenyének eleje végighasadt. Egy jóindulatú unterführer (Vértesi) a szakadt köpenyt még aznap kicseréltette.

A március 7–12. közötti napok eseményeiről naplóm a következőket rögzítette:

„Március 7. Szerda. Ébresztő 5 óra. Ismét 75 ember távozik. Reggeli után munkára megyünk. Földet lapátolunk. Az idő elég hideg, hordja a havat. Az ebédre alaposan megéhezünk. Higin jóvóltából duplát eszem. Cukrot is kapunk. Délután pihenő. Mára virradóra kb. 30-an szök-

tek meg. Sokan tervezik. A távozókat között: Herczeg, Márkus, Kiszeli, Molnár I., Szakács. Este fél 8-tól 10-ig új csoportbeosztás. Herczegéket hír szerint elfogták. Mi is szökni akarunk, de őrséget kapunk az ajtóhoz.

Március 8. Csütörtök. Ébresztő 6 óra. Fél 7-kor sorakozó, kiválasztják a beöltözőket. Reggeli után rövid alaki kiképzés. Ebéd után ásnak. Ma érzem először a kenyérhiányt. Nyugalmas éjszaka.

Március 9. Péntek. Ébresztő 1/4 6. Munka délig. A nagy hóesésben kétszer is a hangárban keresünk menedéket. Rövid nagyriadó. Délután pihenő, 9-kor takarodó.

Március 10. Szombat. Ébresztő 1/4 6. Reggeli feketekávé, délelőtt munka. Én bennmaradok a sebes kezem miatt. Az ágyon hevertem, s egy imakönyvben lapozgattam. Honvágyat érzek. Vacsora után kimenő. Én lefeküdtem.

Március 11. Vasárnap. Ébresztő 6 óra. Sorakozó 1/2 8. Egyik csoport dolgozni megy. Elveszett egy ember ebéd- és vacsorajegye, vagy ellopták. Ezért a 3. csoport 40 perc szigorított gyakorlatot végez. Alaposan elfáradunk. Ebéd után pihenő. Kártyáztunk. A vacsora után a mozihelyiségbe mentünk. Kijelentik, hogy kiképzés után is Németországban maradunk szolgálatba. Takarodó 9 óra.

Március 12. Hétfő. Ébresztő 6 óra. Elaludt az UvD, azért késünk egy órát. Reggeli fekete után munka. A „Hija hija” unteroffizier (mi nevezük így el) ma nem kiabált velünk. Ebéd. Rövid nagyriadó. Vacsoránkat a Higin hozza el. Fél komiszt cserélünk a Tóth Lacival cigarettáért. Takarodó 9 óra.

A leventék egy-egy csoportját – elsőként a magasabb termetűeket – március első hetében máshova vezényelték a repülőtérről. Fokozatosan a többiek is elhagyták Neubiberget. Helyzetünk a repülőtéren elfogadható volt. Naponta háromszor étkezünk. A tartalmasabb koszthoz szokott fiúk – főleg a falusiak – azonban keveseltek az ennivalótól. Néhányan loptak kenyeret; ebédjegyet meg cigarettát. Az egyik lopáson ért társunkat pokrócba csavarták és szíjjal elverték. Tisztálkodási lehetőséget – a mosást is beleértve – biztosítottak. Mégis egyeseket úgy kellett a mosdóba kényszeríteni. Az egyik „koszfészek” nem vonulhatott együtt a többiekkel, s az ebédlőben is csak elkülönítve étkezhetett. Láttuk, hogy a zubbonya hajtókája alól másztak elő a tetvek. Fertőtlenítőbe vitték, másik ruhát kapott. Néhány nap múlva azonban ismét tetves volt.

A hazai hírek nem jutottak el Neubibergig. Mi levelet írhattunk, amit az unterföhreerek „cenzuráltak”. E levelek azonban nem érkeztek meg rendeltetési helyükre, ha egyáltalán elküldték azokat. Ahogy teltek a napok német altisztjeinkkel is megismerkedtünk. Némelyik barátságos volt hozzánk. Az egyik, aki munkánkat felügyelte váratlanul magyarul közölte velünk: „Ti madzsar kotonák vadztok, madzsar kotonák jó.” Énekelünk is neki magyar katonanótákat.

A münchen-riemi repülőtéren

Miután a fiatalabb levették egy csoportját (zömmel az 1930-as születésűeket) Nürnbergbe vitték, a mi századunkra is sor került. Bennünket a münchen-riemi repülőtérré vezényeltek. Az útrakelésről szóljon a napló:

„Március 13. Kedd. Ébresztő 1/4 6-kor. Sorakozó után munka. Én orvoshoz megyek a vesémmel. Kapok 3 tablettát. Délután ismét sorakozó (közben nagyriadó). Beöltözik német katonaruhába az utolsó csapat. Kétszáz főt kiválasztanak, én és Tóth köztük vagyunk. A Higin is kéri magát hozzánk. Összepakolunk, 3/4 6-kor indulunk Neubibergből gyalog München-Riembe. Az út alatt gyengén érzem magam. Magyar főhadnagy fogadott bennünket. Elhelyezkedtünk. Csaba Egonnal alszom egy emeletes ágyon.”

A München-Riembe vezető utat lázasan tettem meg. Barátaim – köztük Wágner Karcsi és Nagy Pista – felváltva vitték hátizsákomat, hogy könnyítsenek rajtam. Új szálláshelyünkön – ahol barakképületben helyeztek el bennünket – viszonylag jobb körülmények közé kerültünk. Megszűnt a korábbi nagy zsúfoltság. Parancsnokaink, Tölgyesi nevű magyar főhadnagy és egy német főtörzsőrmester – akit később csak „Kraut”-nak neveztünk – jó benyomást keltek. Az utóbbi különösen sokat tett érdekünkben.

Március 15-én váratlan vendég érkezett. Hegyi Higin édesanyja jelent meg szállásunkon. Az akadályt nem ismerő Hegyi néni nemcsak a fiának hozott élelmiszert, dohányt, stb., hanem kisebb csomagot másoknak is. Így jutottam én is egy szép darab hazai szalonnához. Természetesen hozta még a szülők üzenetét. Hegyi néni még aznap visszavonult, hogy „időben” hazaérjen. Vitte a hírünket, s mi is hallhattunk az otthoniakról néhány megnyugtató dolgot. Új szálláshelyünkön gyorsan berendezkedtünk. A csapatot három század-

ra, s azokon belül szakaszokra osztották. Ezt követően parancsnokaink az egész társaságot kopaszra nyíratták. A munka is csakhamar megkezdődött. Kisvasút építésnél segédkeztünk, többnyire a földmunkákat végeztük. Hegyi barátunk megismerkedett egy német tizedessel, aki a repülőtéri parancsnokságon szolgált. Megkérte, hogy szerezzen három fő részére szóló nyílt parancsot. A „Befehl” elősegítette volna tervezett szökésünk biztosabb megvalósítását. Kiderült, a tizedes „ajándékért” hajlandó papírt biztosítani. Nem először tette. A nyílt parancs Higin, Tóth Laci és az én számomra készült volna. Összepakoltuk a szökés „árát”: fél kg leveles dohányt, egy liter pálinkát, egy darab szalonnát. (Ezeket még Hegyi néni hozta részünkre.) Szándékunk a megvalósítás előtti napon meghiúsult. A nyílt parancsot az árával együtt megsemmisítette a münchen-riemi repülőtéren első bombázása. A tizedessel többé nem találkoztunk. Azt hallottuk, hogy sebesüléssel kórházba került. Ha addig nem féltünk, az első nagy légitámadás után annál inkább. Döbbenetes hatást tett ránk a szemünk láttára, közelünkben lezajlott esemény. Mindezt fokozta az a körülmény, hogy szállásunkról a légi-riadó jelzésekor csak német őrmesterünk határozott parancsára futottunk ki a repülőtérről melletti út alá. Ki tudja hányan pusztulunk el, ha a barakkban maradunk. E napok eseményeiről naplomban a következőket jegyeztem fel. (Március 14–19-e közötti időszakról nincs bejegyzés.):

„Március 20. Kedd. Ébresztő 5 óra. Takarítunk, mosunk. Ebéd után dolgozunk. 1-től fél 7-ig vasutat építünk, lapátolunk. Hazagondolok. A Lacival beszélök a Higin tervéről. (Szökés.) Hideg vacsora után takarodó.

Március 21. Szerda. Ébresztő 5 óra. Feketekávé után az 1. század dolgozni megy. Dél előtt esik az eső. Sapka, köpeny nélkül megyünk gyakorlatra. Kicsit tornázunk, majd labdázunk. Dél felé nagyriadó, 3-ig tart. Angol vadászgépek felettünk húznak el. Ebéd után új csoportbeosztás. Hegyi, Tóth, Székely L., Wágner és én a 2. század 2. szakasza 3. rajába kerülünk. Vacsora, 9-kor takarodó.

Március 22. Csütörtök. Ébresztő 5-kor. A csoportunk munkára, én orvoshoz megyek vesémmel. Kvarcolják. Dél felé nagyriadó. Kivonulunk a fák alá. Tőlünk nyugatra, valószínűleg Münchenben bombáznak. Erősen halljuk a bombák robbanását, pedig már lefújták a nagyriadót.

Március 24. Szombat. Dél előtt csilézünk. Dél felé vadász-, majd nagyriadó. Gyorsan kivonulunk (az országúti) fák alá. A Higin ottbenn maradt. Jönnek az angol bombázók. A fejünk felett oldják a bombát. Csak annyit veszek észre, hogy láng, füst csap magasra, hatalmas robbanások. Fejünket behúzzuk a fa törzséhez. Pillanatnyi szünet után a repeszek zizegése. Negyed percnyi szünetet kihasználva tovább küszünk, illetve futunk. Rövidesen főként magasodik a második kötelék. A léghárítás közepük ló valahonnan, bár a boforcokat az első bombák elhallgattatták. Ismét „csomagolnak”, utána rögtön a repeszek, szilánkok zizegése muzsikál fel. Hárman, vagy négyen vagyunk egy fa alatt. A Wágner mellett hasal. A szilánkok kopognak az úttesten. Egy diónagyságú mellém csapódik le 1/2 méterre. Szerencsére semmi bajom nem lesz. Német katonák jönnek, sebesült is van köztük. A mezőn nyulak futnak, szegények ők is megriadtak. Ismét bombáz egy kötelék. Szinte úgy halljuk, hogy közvetlen közelben ropog. A láng, füst óriási. Felnézek, a barakkok és más épületek recsegnék-ropognak, repülőgépek (turbók) gyulladnak be. Ismét repeszek zizegnék. Istenhez fohászodom. Még több kötelék bombáz. Mindez 20 perc alatt lezajlik, s nekünk óráknak tetszik. A kötelékek elvonulnak. Jön egy angol feldehívő alacsonyán. A hatást figyel. Rálőnek. Végre bevonulunk. Sok épület füstölög, ég. A barakkunk egyenlő a földdel. Mindenem ottvesztett. Pontosan célzottak, mert a hangárok romokban. Adonyi Károlyt (veszprémi) és Horváth Pétert kórházba viszik sebesüléssel. A Higin a bombaszönyeg alól nagy szerencsével megmenekült. Az én lábam is vérzett a bakancs szára felett. Késő este hajtjuk álomra fejünket a szomszéd falu, Trudering iskolájában.”

Nem véletlenül terjedelmes naplomban a március 24-i eseményről szóló leírás. A bombázás megtette hatását. Félni kezdtünk, s ez az érzés a későbbiekben szinte állandósult. Az egyik – egyébként nagylegény társunk, ha riadót jeleztek már remegni kezdett, s azt nézte, hogy hova bújhatna. A bombázás a földdel tette egyenlővé szálláshelyünket. Szinte valamennyiünk hátizsákja, s benne minden értéke megsemmisült. Én is hosszasan keresgéltem barakkunk romjai között becses kincseimet, köztük egy – élelemért cserélt – 10 cm magas, ezüsttel bevont Káli istennőt ábrázoló szobrot. Kárbavesztett fáradtság volt. Társaim nagyrészeinek köpenye sem maradt. Jó idő volt aznap, s amikor kivonultunk a repülőtérről

ről, sokan a barakkokban hagyták a szerelésüket. A naplóból kiderül, hogy a repülőtérrhez közeli helység, Trudering átmenetileg nem használt iskolájában (a „zöld” iskolában) helyeztek el bennünket. Alig volt néhány takaró. Evőeszköze is csak kevés társunknak maradt. Ebédnél egymásra vártunk csakjáért, kanálért. Jóideig nekem is egy üres konzerves doboz volt az étkezésem. Lássuk azonban a napló szerint is, hogy mi történt a hűsvét körüli napokban:

„Március 25–26. Vasárnap, hétfő. Mindkét nap estig dolgoztunk. A romok takarítottuk. Vasárnap riadó, esemény nélkül

Március 27. Kedd. Ébresztő 5 óra-kor. Munkára megyünk. Hírek a hazai frontról: Zirc–Veszprém között tombol a csata. Rengeteget aggódom a hazaiakért. Mai napon szöktünk volna haza. Hárman kimentünk az udvarra (vasúti megállóhelyre), ahol többen voltak. A bécsi gyors az orunk előtt ment el. Éjfélig várunk, de nem jött vonat. Másnap ismét szöknénk, de megtudják.

Március 29. Csütörtök. Ébresztő után az egyik csoport kint, mi a ház körül dolgozunk. Ebéd: krumpli, sárgaborsó. Ebéd után csillézünk. Megint esik az eső. Vacsora-sorakozónál összeírják, kinek mi hiányzik. Egyeseknek köpeny, zubbony, takaró, hálókabát, csajka majdnem mindenkinek.

Március 30. Nagypéntek. Ébresztő 5 órakor. Sorakozó feketére. Az 1. és a 3. század munkára megy. Mi pihenünk. A Bognár imakönyvében lapozgatok. Ismét hazagondolok. Mi lehet Veszprémben, s mi lehet anyámmal, a rokonokkal. 8 óra felé átmehtünk egy negyedóra a templomba. A misét nem várhatjuk meg. Délután dolgozik a századunk. Hírek hazáról. Jönnek az oroszok.

Március 31. Nagyszombat. Délelőtt takarítunk, délután csilléztünk. Este misén voltunk.

Április 1. Hűsvétvasárnap. Délelőtt földmunka, csillézés. Dél felé vadászi-riadó, foralarm. Ebéd: krumplileves. Délután kimenő. Hideg vacsora. 8-kor misén veszünk részt.

Április 2. Hűsvéthétfő. Délelőtt csilléztünk. Ebéd után kimenő. Olasz szerelvény katonáival beszélgetünk. Ők hazamennek (?). Lábamon a seb behegedt.

Április 5. Csütörtök. Délelőtt a századosnál hatan dolgozunk. Nagyriadó. Autóval kimegyünk a harmadik faluba. Angol gépek alacsonyan húznak el felettünk. A szemben levő falura puskáztak. A vadászgépek többször jöttek. A turbók felszálltak. Visszafelé is autón megyünk. Az úttal párhuzamosan repülőgépek

csapnak le. Gyorsan eltűnünk az árokban. Meleg helyzet volt. A délután csendben elmegy. Németóra. Megnézzük a flakkokat.”

Kétszer kíséreltük meg a szökést. A második próbálkozásnál az iskola pincéjén keresztül akartunk távozni. Az éjjeli vonattal eljuthattunk volna München körzetéből. A terv érthetetlenül az unterführerünk tudomására jutott. Gyanítottuk, hogy valaki észrevette, amikor a pincében jártunk a kijutás „tanulmányozására”. Jóval a takaródó után lelopóztunk Higinnel és Lacival a pincébe. Amikor előjöttünk, az unterführer emberei már vártak bennünket. Büntetésünk lényegében enyhe volt: csuklózás, külön folyosómosás. Nem is panaszkodtunk, ámbar néhány napig figyeltek minket. Így derült fény arra, hogy Hegyi barátunk a kimenőt többek között élelemszerzésre is felhasználja. Például az egyik kimenőről zokniban, csizmával a hóna alatt, sántítva érkezett vissza. A kapuőr nem is sejtette, hogy a csizmaszárbán kenyeret és főtt burgonyát csempészett be. Nekünk tetszett barátunk „élelmesége”, nem úgy századparancsnokunknak, aki hangot is adott rosszálásának.

A március 24-i légitámadás gondoskodott feladatokról. Több napig a bombatölcsérek betemetése, a kifutópályának a repeszdaraboktól való megtisztítása, majd a már megszokott földmunka és csillézés járta. Néhány esetben Óveges unterführer német szavakra oktatta a századot. Egy alkalommal pedig néhányunknak a szakaszunkból bemutatták a léghárító ágyút. Óveges – aki a bemutatót tolmácsolta – közölte velünk, hogy a későbbiekben több főt szándékoznak kiképezni és beosztani a flakkokhoz. Április elejétől munkánkat egyre gyakrabban szakította félbe légiriadó, s a vadászgépek (musztángok) mélytámadása szinte mindennaposá vált. Azután bekövetkezett, amitől valamennyien tartottunk, a második nagy bombatámadás, ami már életeket oltott ki. Naplóm (amit április 9-re vonatkozóan a feljegyzésem egészít ki) erről is részletesen beszámol:

„Április 8. Vasárnap. Délelőtt kétszer foralarm. Harmadszorra nagyriadó. A közeli faluba vonulunk. A repülők Feldkirchent támadják. Egy ház kerítéséhez bújva figyeljük, hogyan csapnak le ismétlenül a vadászgépek. Ebéd után kivonulunk a futballpályára. A zalaiak játszanak a veszprémiekkel (2 : 2). Hazáról semmi hír. Április 9. Hétfő. Az éjjeli légiriadó után álmosan ébredünk. Nyolc óráig kétszer volt foralarm. Délután hatan a századosnak segédkeztünk egy rak-

tárban. Szokatlanul későn, 1/2 5-kor nagyriadó. Az irányító torony alatti óvóhelyre futottunk a századossal. Tele volt német katonákkal. Hallottuk a rádióból, sok kötelék közeleg, 300 gép München térségében. Azután hullottak a bombák. Fekszünk a padlón. Az épület rázkódik, recseg. Nagy füst, por a pincében, azt hittük gáz. Kintről jajgatás, több sebesült érkezik, valakit úgy vonszolnak. Félek. A Laci mellettem hasal, fogja a köpenyem. Két német katonanő összetett kézzel térdel. Egymást követően négy, vagy öt kötelék bombáz. Egyre nő a recsegés, ropogás. Mintha az épület omlana. Végre kivonulunk a pincéből. Ég a Horst, körös-körül romok. A századostól kapunk egy csomag cigarettát. „Barzmherzig Gott” (irgalmas isten) mondogatta. A szállásunkon megtudtuk, hogy hatan meghaltak, négyen a 2. századból (Istenes, Méreg, Papp – ezek keneseiek – és Vázsonyi). Több sebesült is van, 3 súlyos. A sebesültek között Székely László. Sorakozó, névsor olvasás. Ima a halottakért.”

Az április 9-i események különösen emlékezetesek maradtak. Borús, esős délelőtt volt. Ilyenkor a légiriadótól nem kellett tartanunk. Istenes nevű társam azonban panaszkodott, hogy nyugtalan, fél. Mi is félünk, mondtam neki. De ti csak riadókor, én meg állandóan, felelte. Az ebédjét sem tudta megenni, szétosztotta köztünk. Délután amikor munkára vonultunk, már derült volt az idő. Istenes sokadmagával a repülőtérré ment dolgozni, mi hatan egy német századosnak segédkeztünk a főépülethez közeli raktárban. A továbbiak naplóból ismeretesek. Még egyszer láttam Istenest. Hat ládaszerű koporsót hoztak, az egyikbe az ő holttestét tették.

Parancsnokunk, Tölgyesi főhadnagy révén tudomásunkra jutott, hogy a csapat többsége a repülőtérről rövidesen biztonságosabb helyre költözik. Nem bántódtunk, hiszen az örökös légiveszély miatt rendkívül ingerlékenyek, nyugtalanok voltunk. E hatásokat – feltehetően – a ránk nehezítő félelemérzet váltotta ki. Elment a kedvünk egymás ugratásaitól is. Ritkán énekeltünk. Pedig Neubibergben munkára menet, vagy bevonuláskor gyakran fújtuk a katonanótákat. A mi szakaszunk sokszor kezdte a „Jutasi induló”-val, vagy az „Erdélyi induló”-val, de énekeltük a „Már újra szólnak a fegyverek” című menetdalt is. Néha nyílas énekek is elhangzottak, például „Ébredj magyar, az ősi föld veszélyben, elvész a fajtánk, hogyha nem merünk” kezdetű. Miután az éneklőkedv fokozatosan alábbhagyott, a pa-

rancsnokok sem erőltették. Az április 9-i bombázás után két napig a romokat takarítottuk. Egy csoport pedig a repülőtéri kifutópályát egyengette, meg a repeszdarabokat szedte össze. A munkát gyakori légiriadók zavarták. Időközben eldőlt, a veszprémi század távozik a repülőtérről Tölgyesi főhadnagy és Kraut főtörzs kíséretében. Akkor még azt hittük, hogy a münchen-riemi repülőtérnél csak veszélytelenebb helyre kerülhetünk.

Regensburg közelében, a gázbombatelepen

Április 12-én indultunk el új állomáshelyünkre, Regensburg felé. Előző nap még dolgoztunk a repülőtéren. Már a szállásunkra tartottunk, amikor légiriadót jeleztek. Hárman egy útszéli házba szaladtunk. Idős német házaspár sajttal és burgonyával kínál meg minket. Wágner Karsci – akinek nem volt köpenye – egy pokrócot is kapott. Este – a másnapi indulásra készülődve – értesültünk, hogy Alföldi nevű társunk a légiriadó alatt visszament a repülőtéri raktár közelébe, ahol valaki egy halom marharépat látott lerakva. Társunk feltehetően a répából akart „vételezni”, de arra már nem került sor. Egy vadászgép lövedékétől súlyosan megsebesült. Későbbi sorsáról nem értesültünk.

„Április 12. Csütörtök. Borús idő. Kétszer nagyriadó. Hideg koszt kiosztása után indulunk München-Mosachba Münchenen keresztül. Landshutig vonattal utaztunk. Itt kiszálltunk. Bombázás volt a napokban. Háznagyságú bombatölcséreket láttunk. Éjjel a vonatunk áll. Reggel indulunk tovább.

Április 13. Péntek. Reggel indultunk Schirling nevű helységbe. Onnan gyalog mentünk a telepre. Itt barakkokban lakunk. Délután a 3. faluba meneteltünk, ahol magyar vöröskeresztes kórház van. Kellemes délutánt töltöttünk a katonák között. Kaptunk süteményt, kenyeret, almát egy német asszonytól. Éjjel 1 órakor fürdés, fertőtlenítés. Gyalog megyünk vissza a Luftmunára.

Április 14. Szombat. Reggelre érünk vissza. Pihenünk, alszunk. Nyugodalmas nap.

Április 15. Vasárnap. Dél előtt, délután dolgozunk a telepen. Délután foralalm. Mélytámadók nyugtalanítanak bennünket.”

Új állomáshelyünk Regensburgtól mintegy 25–30 km-re egy erdei telepen volt, ahol gázbombát tároltak. Erre utalt a telep útjain elhelyezett jelzőkolompok és táblák látványa. A

táblákon „Nur für Gasalarm” („Csak gázriadó esetén”) felirat volt olvasható. Ha addig nem, azután annál jobban féltünk. Szorongásunkat fokozta, hogy az első munkanapon a telep német kapuügyeletes reklámolta a gázálcunkat. (Wo ist die Gasmaske?) Rövid huza-vona után mehetünk dolgozni. Gázálcot – szó volt ugyan róla, de – később sem kaptunk. A telepen egyébként nem volt rossz sorunk. Néha árkot ástunk, többnyire azonban gázbomba gyújtófejeket (detonátort) hatástalanítottunk. Az ártalmatlanított gyújtófejeket bakelitdobozba helyeztük, majd ládába raktuk. Április közepére az időjárás is javult, így kevesebbet fázunk. Éhezünk sem kellett. Kraut, német őrmesterünk többször szerzett repetaként tejet, sajtot a konyháról. Egyébként jószándékáról többször meggyőződhetünk. (Például Székely László társunkat – mivel légnyomásból eredően még gyengélkedett – kéreppárja vázán vitte Truderingből a müncheni vasútállomásra.)

Munkánk során többször megfordultunk a telep vasúti rakodóján, ahol számos MÁV feliratú tehergagont láttunk. Kérdeztük is egymástól, hazakerülnek-e valaha velünk együtt ezek a járművek. A telepen jó lehetőségünk volt a tisztálkodáshoz. Egyeseket mégis szinte kényszeríteni kellett, hogy mossák alsóruhájukat, kapcájukat. Féltünk a tetvesedéstől és utáltuk azt a 2–3 „tetűgazdát”, akit a férgek „kedveltek”, s ha lehetett kerültük őket. Rövid időn belül kétszer is fertőtlenítettek bennünket.

„Április 16. Hétfő. Dél előtt pihenünk, délután gyújtófejeket rakunk vagonokba. Nagyriadó, a bombázó kötelekek fölöttünk húznak el. Már jórészüek elvonul, mire bunkerba kerülünk. Regensburg felől három füstoszlop tör fel. Másfele is bombáztak. Április 17. Kedd. Hajnali négy óra felé erős dőrej. Az ablakok belerezdülnek. Huszunknak 4-kor volt ébresztő. A dörgés ágyúzás, vagy bombázás. Ismét fertőtlenítésre megyünk a magyar kórházba. Az úton vadászgépek nyugtalanítanak bennünket. Magyar katonákkal találkoztunk. Regensburg felé mennek. Mire a kórházba értünk nagyriadó. Késő este érünk vissza. Éjjel riadó.

Április 18–19. Mindkét nap gyújtószerelés, rakodás. Kétszer légiriadó.

Április 20. Péntek. Ragyogó idő. Gyújtófejet válogatunk. Vadászgépek légicsatája. A bombázók felettünk húznak, mire a riadót jelzik. A Higinnel és két fiúval a raktáraktól a porta felé rohanunk. A portaépület alatt jó bunker van.

Április 21. Szombat. Dél előtt dolgozunk. Riadó. Vacsora sajt, lekvár,

tejleves. Este esik, villámlik, dörög. Azt beszélük a fiúk, hogy ebben a hónapban a szokatlan égháború nagy fordulat jele.

Április 22. Vasárnap. Borús idő. Szinte örülök, mert talán a tomik nyugszanak. Dolgozunk. Erős honvágyam van. Sokat gondolok az otthoniakra. Mikor lesz már itt a várva várt béke. Hangulatunk kétes és borús. Holnap lehet, hogy továbbállunk. Délután a Lacival készülődünk az útra. Kapunk a Higintől kapcát, zoknit.”

Vissza München felé . . .

Mindössze két hetet töltöttünk a schirlingi telepen. A bombázástól való rettegés s az a tudat, hogy gázálc nélkül helyzetünk szinte kilátástalan, fokozta félelmünket. Sejtettük már, hogy a háború nem tart hat sokáig. A hírek, amik hozzánk eljutottak azonban eléggé megbízhatatlanok voltak. Felvilágosítást sem várhattunk senkitől. Néha a csodafegyvert emlegették. Mi nem hittük, hiszen régóta az a vicc járta, hogy a „VAU” őt, ami nem hat. Mivel az angol–amerikai front az unterföhreerek szerint erősen közelgett, századunk távozott Regensburg környékéről. Tudomásunkra jutott, hogy főhadnagyunk családja Rosenheimban (Münchenből 50 km-re) tartózkodik. Így érthető volt, hogy Tölgyesi mielőbb szeretett volna az említett helység közelébe érkezni. Ezért tehát gyorsított menetben vonultunk Landshuton keresztül München felé. Többnyire éjszaka meneteltünk, napközben ugyanis a gyakori mélytámadások miatt igen veszélyes volt. A vadászrepülők sokszor a magányosan haladó katonai járművekre is lecsaptak. Visszavonulásunk során rendszertelenül étkeztünk, a koszt kevés volt. A fáradtság jelei egyre jobban előtűntek. Tóth Laci is panaszkodott, pihenésre lett volna szüksége. A nappalokat többnyire falusi, vagy tanyai pajtákban, szénapadlásokon töltöttük.

Utunk során megrendítő esemény történt. Az egyik társunk, Nagy Pista már korábban is panaszkodott. Erős gyomorfájása volt. München felé közeledve egyre rosszabbul érezte magát. Bár ketten is támogattuk, képtelen volt továbbmenni. Az út szélére ült azzal, hogy leállít egy járművet, s így eljut a legközelebbi településig, ahol bevár bennünket. Rövidesen egy katonai teherautóról intgetett. Ez a kép maradt meg emlékezetemben. Nem láttuk többé. Néhány száz méterre tőlünk – miközben az útszéli árokban „dekkoltunk” – lecsapott a teherautóra egy vadász-

gép. A teherautó szinte azonnal kigyulladt, majd letért az útról és felborult. Néhány perc múlva Kraut odahajtott a kerékpárján. Amikor visszajött megkérdeztük, hogy mit látott. Csak annyit mondott: „alles kaputt”. Nagyon sajnáltam Pistát, aki otthon a szomszédunkban lakott hosszú évekig. Naplómban utunk e szakaszáról mindössze két bejegyzés található. Valószínűleg nem volt lehetőségem az események rögzítésére.

„Április 23. Hétfő. Reggel indulunk. Borús idő. Dél felé pihenünk. Délután vadászgépek húznak el feletünk. Este egy félszerben alszunk. Krumplit kapunk. Április 24. Kedd. Ébresztő 5-kor, indulunk. Landshut előtt ér a riadó bennünket. Erdőbe vonulunk. Az Isar folyó mellett mentünk el. Tíz óra felé lefűjték a riadót. Bementünk a városba. Szép kisváros. A kosztvételezést megakadályozza háromszor is a riadó. Sok magyarral találkozunk. Egy civil magyartól Wágner és én dohányt kapunk. A város felett Musztángok lővöldöznek. A templomba húzódnak előlük. Egy erdőszélen kiosztják 3 napi adagunkat: 3 csomag cvibakot, zsírt, konzervet, 44 darab cigarettát. Éjjel menetelünk. Egy félszerben szállunk meg egy kis faluban. A német őrmester és mi még maradnánk, de Tölgyesi fhgy. menni akar. Este sorakozó, s menet...”

Április utolsó napjait ismét München körzetében töltöttük. Egy napig egykori szálláshelyünkön, a truderangi zöld iskolában tartózkodtunk. Másnap már útban voltunk Rosenheim felé.

Elszakadás a csapattól, vándorlás tanyákon

München után néhányan „lemaradtak” a csapattól. Két fiút nyomban lefűleltek. Az egyik unterführer fegyelmelni akart, főhadnagyunk azonban leintette túlbuzgó emberét. A fogyatkozó csapatban maradt két századparancsnok (Kozma és Csonka) s alig egy-két kisebb hatáskörű unterführer. Ez indíthatta Tölgyesit arra, hogy egy alkalommal – amikor néhányan beszélgettünk – megkérdezte ki ismeri a legtöbb német szót közülünk. Társaim engem neveztek meg. Parancsnokunk ekkor közölte, hogy kinevez unterführernek és másnap feltehetem a strápot. Erre már nem került sor, mivel három társammal (Hegy, Tóth, Wágner) elhatároztuk a „leszakadást”. Minderről naplóm részletesen beszámol. (A „magunk gazdái” lettünk, több időm maradt feljegyzés készítésére. Később viszont hanyagoltam naplóm vezeté-

1945. máj. 1.

Ébresztő éjjel előtt. Indul a század Rosenheim felé. Mi a szénapadláson húzódnak meg négyen. Halljuk a főhadnagy szavát, keresi a Hegyiéket. Sokáig keresnek bennünket. Ima után indul a század. Mi négyen alszunk tovább. Reggel megtudjuk, lemaradt 2 századparancsnok 12 emberrel. Kapunk a házigazdától reggelit. Kozmáékbal megyünk a második faluig, itt találkozunk Csonkáékbal. Letelepszünk az erdőszélre. Csonkák is itt főznek. Mi is főzünk tyúkot és krumplit. Nagyon jóllakunk. A hó állandóan esik

2. ábra. Naplórészlet (1945. május 1.)

sét, hetek maradtak ki, illetve visszatérintve, összevontan írtam az eseményekről.)

„1945. május 1. Ébresztő éjjel előtt. Indul a század Rosenheim felé. Mi négyen a szénapadláson húzódnak meg. Halljuk a főhadnagy szavát, keresi Hegyiéket. Sokáig keresnek bennünket. Ima után indul a század. Mi alszunk tovább. Reggel megtudjuk, lemaradt a két századparancsnok (Csonka és Kozma) 12 emberrel. Kaptunk a német házigazdától reggelit. Kozmáékbal megyünk a második faluig, itt találkozunk Csonkáékbal. Letelepszünk az erdőszélre. Csonkák is itt főznek. Mi is főzünk tyúkot és krumplit (Higin szerezte). A hó állandóan esik. A falkában sok a katonaság. Nem is tudunk Strassdorfban elszállásolni. Egy tanyán kapunk szállást istállóban. Van itt egy

magyar család és több magyar munkaszolgálatos. Jól alszunk.”

Május 1-jén nemcsak mi, hanem – ahogy a naplóból kitűnik – a két századparancsnok és több társuk is lelépett a vonuló csapatból. Észrevettük az egyik századparancsnok emberinél azt a kis kézikocsit, amellyel az egység némi tartalék élelmét (cvibakkészletét) szoktuk szállítani. Közeledtünkre a kocsit letarták egy pokróccal. Mi természetesen nem csatlakoztunk a lemaradt csoportokhoz, hanem külön folytattuk utunkat. Hetekkel később értesültünk arról, hogy a Tölgyesi főhadnagy vezette erősen megfogyatkozott leventecsapat végül is nem jutott el Rosenheimig. Beérték őket az előrenyomuló szövetséges csapatok. Azt is megtudtuk, hogy Kraut főtörzs előzőleg valahol – feladata már nem nagyon lévén – ugyancsak „elbúcsúzott” a századtól.

Néhány napig egy magányos tanyán pihentünk. Valóban nyugalmas

helynek tűnt. Megszabadultunk az örökös légiveszélytől és az azzal együttjáró félelem érzésétől. Hogy mi történik velünk, különösebben nem izgatott bennünket. A tanyán szállásoló magyaroktól (köztük civilektől, vagy civilbe öltözött katonáktól) értesültünk, hogy közel járnak az angol–amerikai csapatok, bármikor ideérkezhetnek. Valóban láttunk néhány szakasz német katonát, több motorkerékpárost, utánuk jóval később a szövetségesek könnyű tankjai is megérkeztek. A harcokcsik – 15–20 lehetett – lassan vonultak, mint ha ráértek volna. Harc, lövöldözés nem volt a környéken, távolról azonban időnként ágyúzás robaja hallatszott. Az egyik magyar azt tanácsolta, hogy öltözzünk civil ruhába. Persze használható civilruha alig volt. Egyébként is kár lett volna a jó állapotban levő német katonaruhákat az ajánlatot tevő magyar katonáiért elcserélnünk. Mindössze német derékszíjunkt tüntettük el „dögcédulánkkal” együtt.

Megállapodtunk, hogy lassan hazafelé vonulunk. A helyzet egyelőre bizonytalannak tűnt. Kedvezően hatott viszont, hogy ezekben a napokban nem éhezünk. Az élelemszerzésben Higin segítségére volt új társunk, Kiss Imre, aki a tanyán csatlakozott hozzánk. Az új fiú nálunk idősebb volt, magyar katonaruhát viselt. Azt, hogy milyen alakultattól szakadt el, sohasem kérdeztük. Egyébként Apc községből származott és erősen palócos tájszólással beszélt. Szerény német tudását jól hasznosítva kiválóan értett a „dარიზás”-hoz. Német nyelvismerete a következőkre terjedt ki: Guten Tag, bite Brot, danke, nix ferstén. (E szavakat úgy ejtette, ahogy írtam.) Módszere pedig a következő volt: bement egy házhoz, jónappalal köszönt, majd kenyeret kért és azonnal leült. Amíg nem kapott valami ételmezt, meg sem mozdult. Hiába mondtak bármit – mivel úgysem értette – „nix ferstén”-nel válaszolt. Végül megunták és adtak neki valamit, mire „danke” szóval búcsúzott. Ajánlotta, hogy módszerét alkalomadtán mi is próbáljuk ki. Ő Kaufbeurentől így jött a tanyáig. Ezzel elárulta, hogy elég messziről érkezett hozzánk. Higinél kitűnő bizonyosságát adták a „magyar élni-akarás”-nak. A tanyai tartózkodásunk során két nap alatt három lovat is szereztek. „Nem hagyhattuk szegény párákat kóborolni, még fejbe üti őket valaki, hogy egy darab húst kivájon belőlük” magyarázták barátaink a volt katonalovak befogását. Jobb dolguk lesz nálunk, fűtésk hozza. Nem lett jobb dolguk, csak egy

napig ették kenyereinket, azaz a gazdától kölcsönzött szénát. A „szerzők” hamar túladtak a portékájukon.

A lovak miatt nekem is „veszélyes” kalandban lett részem. A tanyán tartózkodó civilek közül az egyik, aki Pecöl község (Vas megye) körjegyzőjének mondta magát, szemet vetett elsőként szerzett lovunkra. A jegyző családjával együtt a – 2–3 km-re levő – szomszéd tanyán lakott. Elmondta, hogy lóra lenne szüksége. A Higinél alkudozott, majd azt ígérte, hogy a lóért cserébe ellát bennünket élelemmel és cigarettával. Előlegként adott egy csomag cigarettapapírt. A lovat persze azonnal elvezette. Késő délutánig hiába vártuk a jegyzőt. Társaim már aggódalmaskodtak, én azonban kijelentettem, hogy a jegyző úr jönni fog, hiszen a szavát adta. Nem érkezett meg, mire elhatároztam, hogy megkeresem. Már erős szürkületben mentem át a szomszéd tanyára. Egy civilruhás magyartól megtudtam, hogy a körjegyző – aki valóban ott lakott – még a délutáni órákban kocsi pakolta családját és elhajtott. Bizalmamban megrendülve indultam vissza. Közben beesteledett és kissé felve botorkáltam az ismeretlen földúton. Nem messze egy facsoport mögül ugatást hallottam, majd lövés dörrent. A földre vettem magam. Egy ideig semmi mozgást nem észleltem, később két embert láttam távolodni. Az egész valószínűtlennek tűnt. Vártam, majd felugorva futni kezdtem. Rohantam, végül a távolban megláttam a tanya halvány fényeit. Társaim családottan látták, hogy üres kézzel tértem vissza. Wágner még kilépett az istállóajtó elé, hátha oda tettem le a „ló árát”. Végül Imre megjegyezte: „Ebül szerzett jószág ebül veszik”. Később Laci megkérdezte, nem hallottam-e lövést, mert ő nemrég az istállóból kilépve lövést észlelt. Csodálkozott, hogy én nem hallottam. Másnap a tanya közelében egy lelőtt kutya tetemére akadtak. Mondták, hogy a gazdáé volt, de mindenkivel elcsavargott. Tehát nem is rám lőttek. Jó, hogy hallgattam a kalandról.

A tanyán egyébként bőségben éltünk. A Higin egy szakasznak is elegendő mennyiségű komiszkenyeret és egyéb élelmiszert szerzett. Ezekben a napokban nemcsak ebédet, hanem reggelit és vacsorát is ettünk. A tanya gazdája – miután a szövetségesek a környéket megszállták – sürgette, hogy jelentkezünk a katonai hatóságnál. Megnyugtatósa érdekében átérteltünk a közeli faluba. Kérdegettük a helyiektől, hogy hol van a „Meldeamt” (bejelentőhivatal). Nem

értették, mi pedig nem erőltettük a keresgélést. Visszatérve láttuk, a gazda megnyugodott. Szívesen vette, hogy segítünk neki vízelvezető árkot ásni. Ahhoz értettünk. Tervünket, hogy hazafelé vonulunk, nem adtuk fel. Imre is közölte szándékát, szívesen velünk tart. A dolgok azonban másként alakultak.

„Május 2. Szerda. Reggelit kapunk a háziaktól, tejet, kenyeret. Havazik. Dél felé egy magyar fiú jött (Kiss Imre), szállást kért. Mondtuk neki, hogy maradjon velünk. Délre megfőtt a húsvésünk, benne a tyúk. Imrét is megkínáltuk. Délután kártyáztunk és a magyarokkal beszélgettünk. Imre alsóneműeket akar cserélni. A Higin hoztunk 4 kg kenyeret, fél kg vaját és 22 tojást. Este tejetbe krumplit aprítottunk és sülttojást ettünk.

Május 3. Csütörtök. Ma születésem napján hazagondoltam. Dél előtt angol autók (dzsippek) vonulnak el. (Páncélosok már tegnap.) Heverünk, kártyázunk, s tejet iszunk. A Higin szerez 26 komiszt s egy lovat. A lovat a magyar jegyzőnek adja át. Délután két angol katona jön igazoltatni. Mondjuk nekik, hogy magyarok vagyunk. Nem sokat törődnek velünk. Este (a másik tanyán) a jegyzőt kerestem. Már elment. Visszafelé ramlóttak.

Május 4–9. Innen a tanyáról pompás kilátás nyílik az Alpokra. Sokszor gyönyörködöm a havasokban. Május 5-én a Higin és az Imre két lovat szereznek. Az egyiket visszaveszik, a másikat elcseréljük a gazdával egy kiskocsiért, másfél kg vajért, 2 kg kenyérért, 12 tojásért. Indultunk tovább. A Higin alvóhelyet keres, csak nehezen talál egy pajtát. Másnap tovább vándorolunk. A Higin (egy patakban) halat fog. Dél felé egy tanyára érünk. Itt találkozunk négy magyar katonával. A fegyvereket őrzik. Mondják, hogy menjünk velük Feldkirchenbe. Van ott egy magyar hadosztály, s több levante akiket összegyűjtenek, majd hazaszállítják. Elhatároztuk, hogy megyünk velük.”

Hadifogolytáborokban, hadikórházban

*„Rózsa, rózsá bazsarózsá,
Szól a régi bakanóta,
Fürdünk újra tejbé, vajba,
Majd ha szüret lesz Tokajba.
Én remélem, hogy megérem,
Búza nő a csatatéren,
Hazatérünk nemsokára,
Hazaérünk aratásra.”*

A négy magyar honvéd – akikkel találkoztunk – a 9. hadosztály fegyver- és lőszerkészletét őrizte egy paj-

tában. Érkezésünk idején kezdtek a hadianyagot (ami puskákból, gépfegyverekből, páncélokólból, kézigránatókból és főleg töltényesládákból állt) teherautókra pakolni. Az egész rakomány elfért négy teherkocsin. A rakodásra felügyelő amerikai katonáknak fel sem tűnt, hogy mi – német zubbonyosok – is segédkezünk. Azért sem szóltak, hogy a rakodás után felszálltunk a töltényesládák tetéjére. Ahogy a kiskocsiról a tartalék élelmünkön az egyik teherautóra „mentettük”, már indult is a fegyverszállító különítmény. Elöl egy dzsipp haladt amerikai katonákkal, mi öten az utolsó teherkocsin utaztunk. Útközben a fejünk felett alacsonyan vadászgépek húztak el. Gyorsan lesunyitunk és csak utána eszméltünk, hogy már nincs mitől félnünk. A további eseményeket naplóból idézem:

„Wasserburg előtt megálltunk. Higin és Wágner figyelmeztetésük ellenére leugrottak. Az úthoz közel egy kútnál inni akartak. Váratlanul elindultunk, ők pedig lemaradtak. Hiába kiabáltunk, zörgettünk a sofómek. Nem állt meg. Egy darabig szaladtak utánunk és integtek. Minket szakmátunk ellenére Neubibergbe vittek. Ők ketten nyilván Feldkirchenbe vialogoltak. A repülőtéren (Neubibergben) lerakodtunk. Ahogy végeztünk, a négy magyar faképnél hagyott bennünket. Alvóhely után néztünk. Találkoztunk Gemmel Károly, Malasits László veszprémi leventékkel. Találtunk egy üres szobát, a padlóra fekszünk úgy alszunk.”

Fájlaltuk, hogy két társunk elszakadt tőlünk. Imre látta, hogy elszontyolodtunk és megjegyezte: Idetalálnak a fiúk és egyébként se féljük amíg őt látjuk. A fiúk nem érkeztek meg. Nem tudhatták – ahogy a fegyvereket őrző katonák sem –, hogy a hadosztályt időközben a neubibergi repülőterre „költöztették”. Az új fogolytáborban a hadosztály szemmel láthatóan még nem rendezkedett be. Napokig nem törődtek velünk. Jelentkeztünk ugyan több zászlóalj-törzsnél, de csak tovább küldözgettek bennünket. Most vettük jó hasznát tartalék élelmünknek, mert kosztot nem adtak, ugyanis nem tartoztunk a hadosztály állományába. Megtudtuk, hogy közel negyven levente „raboskodik” a táborban. (Napokkal később leventeszakaszt alakítottak, de az számunkra formális szervezet volt. Ritkán, legfeljebb parancshirdetésekor álltak egy szakaszba a leventék.) Érkezésünk másnapján felkeresett ugyan bennünket a levente-parancsnok, egy nálunk alig idősebb, Zimmel (vagy Zimmer) nevű fiú, helyzetünkön azonban ez mitsem vál-

toztatott. Megállapította, hogy van jó szállásunk, majd közölte, élelmet nem tud részünkre biztosítani. Egyébként – tette hozzá – ő maga is éhes. Mi vendégteltük meg a parancsnokot, ráadásul kapott egy komiszkenyeret is. Hadifogságunk neubibergi időszakáról naplóm összevontan, az eseményeket utólag – kb. június vége táján – rögzítve számol be.

„Május 10–31. Majd egy hétig saját élelmünkön éltünk. Főztünk babot, krumplit. Nem törődnek velünk, azt csinálunk, amit akarunk. A hadosztály is csak három napja jött ide. Naphosszat kártyázunk, nézeledünk. Egy hét után a kenyéren kívüli élelmünk elfogy. Kenyerünk még van 10–12 darab. Végre beírtak bennünket a hadosztálytörzshöz 38 más levente közé. (Velük van Fáth József, a Fertig testvérek, Willand Antal, akikkel Riemben is együtt voltunk.) Sok huza-vona után kiderül, hogy öten nem vagyunk felvéve a törzshöz kosztolásra (Imre, Laci, Gemmel, Malasits és én). Jelentkeztünk több zászlóaljnál. Végül a 6. zlj. törzsnél Oravecz főtörm. úr befogad bennünket. Kapunk öten külön szobát. A napi programunk: ébresztő 6 óra, szobánk felmosása, előterünk, mosdó, WC kitakarítása. Reggeli 7-kor. (Egy ideig zupa, majd tejeskávé.) Utána szabadidő. A Laci és a Malasits az altiszti konyhára vágnak fát, ezért repetáznak. Ebéd: kevés leves és főzelék. Utána ismét a folyosó és a mosdók felmosása, majd szabadidő. Vacsora: leves és eleinte 20 dg, majd 7 dg kenyér, néha kis sajt. Takarodó 9 órakor. Az ágyba nem tesszünk szalmát, csak leterítjük az ágydeszkát pokróccal, s úgy alszunk. Este mesélni szoktunk otthonról, vagy másról. „Parancsnokunk” Peszlen Sándor öreg baka, akit Oravecz főtörzs rendelt ötönk fölé. Imre a szobaparancsnok, én pedig a helyettes.”

Rendeződött az élet a hadosztálynál. A legénységet egy idő után az altisztek foglalkoztatták. Rendszeressé vált az alakítás, kitűnően ment a díszlépés. A számunkra lezsernek tűnő amerikai őrség gyakori bámulója volt a magyarok „mutatványának”. A leventéknek nem kellett az alakifoglalkozásokon résztvenni. Sanyi bácsi – közvetlen felettesünk – ugyan szerette volna, ha magyar vezényszóra alakíthat bennünket, hogy elfelejtsük a német kiképzést. Oravecz főtörzs azonban lebeszélte szándékáról. Azt ajánlotta, tisztítsa meg velünk az épületszárnyunk ablakait. Sanyi bácsi nem nyugodott, amíg meg nem győződött arról, hogy nemcsak az ő öt szem leventéje, hanem a többi sem alakízik. A tisz-

telgést azonban néha gyakoroltatta, nehogy véletlenül karlendítéssel köszöntsük előljáróinkat, ahogy a németek alatt szoktuk.

Tartalék élelmünk gyorsan elfogyott és a tábori koszt számunkra is kevésnek bizonyult. Pedig a neheze ezután jött. A körülményekkel ismerős katonák a hulladékgyűjtő gödör környékén naponta lesték az amerikai konyháról a szemeteskoscsi érkezését. Amint a kocsi kiürítették megindult a guberálás, főleg a konyhai hulladék után. A yenki sofőr vi-gyorogva figyelte a magyarok tülekedését. Resteltem, hogy honfitársaim lökdösték, tiporták egymást egy-egy cigarettavégért, amit az „amik” elpöcköltek. Egy néger katonára ezt rendszeresen üzte. Röhögött amint megrésztesztő mozdulatára a magyarok meglódtak, azután más irányba lőtte a csikket. Különösen haragudtam az egyik katonára, aki az amerikai étkezdében a tányérokon elnyomott csikkeket is összegyűjtötte, majd megszáritotta és eladta. Féktelen a dohányéhség, s azt ki kell használnom – mondta, miután szóvátettem eljárását. (Szerencsés voltam, mert ha korábban szívtam is naponta néhány cigarettát, a fogságban könnyen lemondtam róla.)

A tábor körülményeivel megismerkedve kezdtünk a környezetünkben szétnézni. Időnk bőven volt, mert a leventéket nem kötötte olyan szoros fegyelem, mint a sorkatonákat. Néhány tiszt és altiszt túlzó szigora miatt időnként zúgolódott a legénység egy része. Hallottunk olyan esetről is, hogy egy fegyelmet súlyosan sérült katonát kikötéssel büntettek. Egyesek szították is az elégedetlenséget. A tisztekkal közös fogságban voltunk, a körülményeink azonban eltértek. Külön főztek a tiszteknek, de más kosztot kaptak az altisztek és a legénység is. A tisztizolgák (csicskások) egy ideig még itt is „szolgálatot” teljesítettek. Élelmzésünket esetenként ún. „dineres” csomagokkal biztosították. A csomagok (dobozok) egyébként az amerikai katonák ellátását szolgálták a konzervfélék, kekszet, sajtot, kávét, tejpört, csokoládét, cigarettát, wc-papírt tartalmaztak. E dobozokból – mire a leventékhez jutott – többnyire hiányzott a cigarettá és a csokoládé. Mi, a Sanyi bácsi leventéi gyakran bóklastunk a tábor területén levő német katonai repülőtéren, amelyet már senki sem őrzött. Szabadon állt ott több „használaton kívüli” német vadászgép, bombázó, sőt szállító repülőgép is. Bemásztunk a gépekbe, „tanulmányoztuk” a belsejüket. Az élelmes Malasits barátunk – másokkal együtt – sorra

szerelte, feszegette a gépek kiszedhető műszereit, jelzőberendezéseit. Végül majd egy hátizsák értékes anyagot gyűjtött össze.

Egy reggel Oraveczt főtörzs egy karpaszományos őrzetével állított be szállásunkra. Három diákra volt szükségük. Tóth Lacival azonnal jelentkeztünk és az éppen ott tartózkodó Imrét is „kineveztük” diáknak. Ezután az őrzet a repülőter német könyvtárába vitt bennünket, ahol két amerikai tiszt tartózkodott. Őrzetünk – mint kiderült – értett angolul, s nyomban megkapta a parancsot. Külön kellett raknunk a „náci” könyveket, amelyeken Hitler, Göring, Göbbels képe, vagy neve szerepelt. (Találtunk vagy egy tucatot a „Mein Kampf”-ból és még többet egy másik könyvből, amelyen Göring marsall képe díszelgett). Jani (az őrzet) irányításával a többi könyvet is szétválogattuk, majd összekötöttük és teherautóra raktuk. A „náci” művek pedig egy dzsippbe kerültek. Késő délután végeztünk. A rakományt Münchenbe kellett szállítani, s Jani ajánlotta, hogy vállaljuk a kíséretet. Lacival azonnal csatlakoztunk. Mivel a lerakódás elhúzódott, aznap nem is térünk vissza. Egy raktárban aludtunk. Kaptunk fejünként két dineres csomagot. Másnap reggel Jani azzal a hírral állt elő, hogy mehetünk „világot látni”. A frankfurti repülőterre küldenek két teherautó rakományt. Ő már megbeszélte az amerikai hadnaggyal, velük tarthatunk, bár szállást nem adnak. Törődünk is mi a szállással, csak a „kirándulásra” gondoltunk. Két ponyvával fedett teherautót ládákkal raktunk tele. (A ládákból – ahogy Jani mondta – iratok voltak.) Az utazást nagyon élveztük. A kocsis hátsó részén a ponyvát felhajtottuk, s onnan szemléljük a tájat. Az útvonal főbb állomásai Augsburg, majd Stuttgart voltak. Az utóbbi repülőterén a rakományt dzsippen kísérő katonák hosszan időztek. Mi nem távoztunk el a gépkocsik mellől. Folytatva az utat Karlsruhe, Mannheim, végül késő este Frankfurt volt a végállomás. A teherautón töltöttük az éjszakát. Reggel egyre késett a kirakodásra szóló parancs. Végül közölték az őrzetével, hogy a szállítmányt Bremenben kell leadni. Addig nyúztuk Janit, amíg kölcsönkért az amerikaiaktól egy térképet, hogy megnézhessük az útvonalat. Nagyon örültünk amikor láttuk, hogy további mintegy ötszáz kilométert utazunk és remélhetőleg a Rajna mentén. Persze nem úgy alakult az utazás ahogyan mi a térképről „elképzeltük”. Először is a dzsipp és a két teherautó mindvégig száguldozva alig állt meg

rövid pihenőkre. Limburgon keresztülhajtván Bonn városánál közelítettük meg a Rajnát, majd Köln mellett elhaladva Düsseldorfban időztünk. Azután talán a leghosszabb út következett: Essen, Münster, Osnabrück, végül késő éjjel Bremen. Reggel egy raktárban targoncákra raktuk a ládákat, s azokat valahova elszállították.

Bremenből visszamenet kifejtette Jani (akiről megtudtam, hogy bölcsészhallgató volt Budapesten), hogy milyen szerencsések vagyunk, végigjárjuk egész Németországot, kitűnő az időjárás és éhezünk sem kell. Igazat adtam neki. Este lett mire Düsseldorfba érkeztünk. Ott egy lakatanyapület udvarán a teherkocsin töltöttük az éjszakát. Jani elmagyarázta, hogy a környék a híres Ruhr-vidék, a német ipar, egyben a fegyvergyártás központja. Figyeltük is, hogy utunkon egymást érik a városok, sok a gyárépület, de romokból is bőven akadt, tanúsítva a bombázásokat. Másnap későn kerültek elő a yenkik. Ahogy Jani említette, sokáig tivornyáztak. Visszafelé haladva Kölnben rövid városnézés következett. A dzsippen két amerikai katona és mi hárman áthajtottunk a Rajnán. Az egyik katona fényképezett. A kölni dóm előtt rólunk is készített felvételt. (A német zubbonyt előzőleg le kellett vetnünk.) Kölnből Wiesbadenba hajtottak „gazdáink”. Ott éjszakáztunk, mi – a már megszokott helyünkön – a teherkocsin. Másnap hosszú utat megtéve Mannheim, Karlsruhe, Stuttgart, Ulm, Augsburg érintésével (vagy közelítésével) érkeztünk vissza Münchenbe, illetve a neubiberger repülőterre. (Az utazásunk fontosabb állomásait – Jani útmutatásával – egy dineres doboz hátuljára feljegyeztem. Az „iromány” azonban Janinál maradt. Mindössze a nagyobb városok nevét sikerült utólag a naplómban rögzítenem.) Megérkezve röviden búcsúztunk Janitól, hiszen úgyis találkozunk. Egyszer láttuk még, egy menetoszlopból integetett. A szobatársak örömmel fogadtak bennünket. Kaptak tőlünk egy egy dineres csomagot. Imre különösen örült, s ez alkalommal kisorsolta szobatársai között az egyik jó állapotban levő magyar katonazubbonyát. A szerencse nekem kedvezett. Később Imre megemlítette, hogy ő biztos volt a szerencsémben. Miből sejtetted, kérdeztem. Abból – válaszolta –, hogy mind a négy cédulára a te neved írtam.

Lassan belerázódtunk a tábori életbe. Esténként Lacival felváltva meséltük társainknak a nagy utazás élményeit. Megtudtuk, hogy mialatt az országot jártuk, Imre kettőnk fej-

adagját is szeretne volna felvételezni. „Gazdánk”, Sanyi bácsi azonban elhamarkodva bejelentette a konyhán távollétünket. Csakhamar nehéz napok jöttek, gyengült az ellátás. A legénység közül többen azt mondogatták, hogy a tisztok miatt éhezünk. Az élelem java a tisztok konyhára kerül – hangoztatták – a katona meg a maradékot kapja. A rossz hangulatot fokozta egy-két fiatal tiszt arroganciája, s nem különben néhány altiszt ordítóza, mindig fegyelmezni akaró magatartása. Mindez egyenlőrezt váltott ki a legénység körében, ami időnként – ahogy Sanyi bácsi kifejtette – „figyelmeztető tettek”-ben jutott kifejezésre. A tettek némelyike gyerekesnek és ostobának tűnt. Például a tisztok konyhán egy alkalommal a levessel telt kondérba valaki nagy kancsó ecetet töltött. Hallottuk azt is – bár a szakácsok tagadták –, hogy az altisztek részére főzött sárgaborsófőzelék egyízben habzott a „tévedésből” belekerült szappantól. Oraveczt főtörzs pedig – napokkal a nagy utazásunk után – amiatt méltatlankodott, hogy a legénység egy eléggé el nem ítéhető csoportja különböző vádakkal feljelentést tett a tiszt urak ellen az amerikai parancsnokságnál.

Így zajlott hát az élet, amelynek „sóját” a zászlóaljok közötti labdarúgó mérkőzések jelentették. A döntőt, amit Lóskay tábornok úr is megtekintett amerikai tisztok társaságában, ünnepélyes keretek között rendezték. Kürtszó és díszkíséret közepette vonult a tribünre hadosztályunk parancsnoka. Ez alkalommal zászlóaljunk egyik hadnagyától – aki már többször bizonyította jóindulatát – kaptam egy tucatnyi „Comics” című színes, rajzos amerikai újságot. (Kár, hogy nem volt velünk Jani, aki a képek feliratait lefordította volna.)

Az előző eseményeket naplóm röviden, néhány más dologra is kitérve tartalmazza:

„Május 10–31. (folytatás) Bagosi Jóskától és Kiss bácsitól (tisztiszolga) a törzsnél, egyébként erdélyiek) többször kaptam ételt. Bagosi adott egy katonasapkát és egy pár kesztyűt. Ezekért segítettem nekik mosni, vagy egyebet. Néha fürdővizet melegeztettem a törzsűréknak. Vasárnap misét és szentbeszédet hallgattam. A repülőteri könyvtárban egy karp. őrzet (Jani), Imre, Laci és én könyveket pakoltunk. Amerikai katonákkal teherautón Münchenbe szállítottuk. Onnan többnapos úttal ládákat vittünk két teherautón Bremenbe. Útvonal: München, Augsburg, Stuttgart, Karlsruhe, Frankfurt, Bonn, Düsseldorf, Essen, Münster, Osnabrück, Bremen. Vissza

ugyanaz az útvonal, közben Köln, Wiesbaden, Ulm.

Délutánként rendszerint focimeccset néztünk. A hadosztálybajnokságot a mi zászlóaljunk (6. számú) nyertes. Estéként térdzene is volt. A hazamenésről állandóan kósza hírek keringtek, amelyek nem bizonyultak igaznak. Láttam az éhes nép mohóságát, amint nekiestek az amerikai szemetesautónak.”

A nagy utazásról visszatérve hallottuk Sanyi bácsitól, hogy hat magyar katonát mérgezés miatt kórházba szállítottak. Metilalkoholos bort ittak. Később híre jött, öten meghaltak közülük. Mindnyájan sajnáltuk, hogy ők már nem térnek haza. Egyébként bennünket is egyre jobban foglalkoztatott, hogy mi lehet otthon. Csak annyit hallottunk, hogy az egész országban – sőt Bécsen túl is – oroszok vannak. Egyesek tudni vélték, hogy Magyarországon is bolsevista rendszer lesz, mások szerint azt a szövetségesek nem fogják megengedni. Imre gyakran intett bennünket, hogy ne üljünk fel a különböző híreknek, főleg amelyek a hazamenetelről keringenek. Ő gyakorlatias lévén inkább azon törte a fejét, hogyan tudná sovány kosztunkat javítani. Ebbeli igyekezetében például egyszer beögyelgett az amerikai konyhára, ahol – a németeknél bevált módon – leült és várt. Amikor kérdőre vonták, csak azt mondogatta „áj, hángri” (éhes vagyok). Miután mutatta is, hogy éhes, megértették palócos kiejtését, ellátták enni-
valóval.

Megismerkedtünk egy magyarul is jól beszélő amerikai katonával. Lenézte a hadifoglyokat, mert azok – ahogy mondotta – szemtelenek és erőszakosak. Szerinte aki megtudta, hogy ő magyar származású, az azonnal cigarettát vagy enni-
valót kért. Kíváncsiak lennének, ti hogyan bírnátok a nélkülözést, kérdezték a katonától. „Akkor sem koldulnánk, mint ti” válaszolta. Később ugyanez a yenki megtudta, hogy Gemmel Karcsi szobatársunknak ezüst pénzérméi vannak, köztük két darab ötpengős. Nyomban „elkunyeralta” azzal, hogy a felesleges számára gyűjti a külföldi pénzérméket és bőven megfizet érte. Karcsi napokig hiába várta az ígért fizetséget. Vagy egy hét múlva felismerte a „tolvaj” katonát, de az szóba sem állt barátunkkal.

Június első napjaiban kezdték híresztelni, hogy lágerba költöztetik a hadosztályt. Senki sem örült a nem várt fordulatnak. A repülőtéren viszonylag jó körülmények között laktunk, nem volt zsúfoltság, rendszeresen tisztálkodhattunk. A koszt

ugyan kevés volt, de sejtettük, hogy később még annyi sem lesz.

A lágerba vonulást részletesen megörökítettem a naplóban:

„(Június eleje.) Dél előtt kiadták a parancsot: pakolni. Nem tudtuk, hogy hova megyünk. Délután felsorakozott a hadosztály a reptéren. Ima után a zenekar a Szózatot játszotta. Truderingen keresztül megyünk. A vetést errefelé elverte a jég. Május 31-én majdnem diónyi jég esett. Közel Riemhez egy tisztára vonultunk. Itt a tiszték elbúcsúztak a legénységtől, mert őket külön lágerba viszik. Száz-as csoportokba rendezik a legénységet, vezetőjük egy altiszt. Majd bevonulunk a lágerba. Ez egy löversenyter, s drótkerítések között sátrakban laknak a foglyok. Találkoztunk itt a Csóti testvérekkel, Gergely Karcsival és Stumphauer (Havasi) Miklóssal. Vacsorára kapunk egy liter levest és negyed komiszt. Mivel sátrat még nem kapunk, szabad ég alatt hálunk. A Laci mellé fekszem. Éjjel esik az eső, s átáznak a pokrócaim és a köpeny. Másnap sem tisztul ki, de estefelé felveszük a sátrakat. Csak féloldalvást fekvé tudtunk aludni.”

A hadosztályt tehát átköltöztették a müncheni löversenyter (dagelfingi) táborba. Ez már igazi láger volt, szeges drótkerítéssel, s egyes pontokon dzsippen elhelyezett géppuskás őrséggel. A lágerban a már korábban ott levők véleménye szerint lehetett vagy húszezer fogoly, németek és magyarok elkülönítve. Találkoztunk olyan ismerősökkel is, akikkel annak idején együtt hoztak ki minket, de időközben máshova kerültek. Imre falubeli ismerősére akadt. Ez a fiú nekünk is hasznos tanácsokkal szolgált. Így például: ne menjünk a láger drótkerítéséhez, a kosztunkat ne tegyük félre, mert ellophatják, a latrinára – ha kényes a gyomrunk – kora reggel menjünk, stb.

A hadifoglyok egy része Münchenben romeltakarítást végzett. Ebben a – tábor területén kívüli – munkában a német foglyok (ahogy mi láttuk) nem vettek részt. Reggel 5 órakor kürtszóval ébresztették a táborat. A mosdási lehetőség korlátozott volt. Reggeli után ötösével sorakoztunk, majd gépkocsikra ülve München egy-egy romos városrészébe szállítottak bennünket. Egyébként romokból mindenütt bőven volt. Lapátoltuk a törmelékot, válogattuk a téglákat. Vagy egy órai szünettel késő délutánig dolgoztunk. Az örök többsége nem hajszolta túlzottan a munkavégzőket. Nehezen tűrték viszont, ha valaki eltűnt egy időre, például élelemszerző körútra, hiszen az át-

vett foglyokról el kellett számolniuk. Néha a csellengőket azzal büntették, hogy guggoló helyzetben téglát tartattak velük. Volt olyan ő, aki előszeretettel parancsolt fekvőtámaszt, s be is mutatta a végrehajtás módját. Élelemszerzésre leginkább a déli pihenő volt alkalmas, amikor az örök érkeztek. A hadifoglyok, ahol én voltam, ebédet nem kaptak, ezért nehezen teltek a délutánok. Egy-két esetben én is sikerrel jártam a déli élelemszerző „eltávozáson”. (Hiába az éhség egy idő után legyűr minden óvatosságot.) Imrével olyan lakásba zörgöttünk be, ahonnan egy katonazubbonyos férfi jött elő. Kenyeret kértem és nyújtottam feléje egy tíz márkást. „Te katonanövendék vagy” (Soldatzögling) mondta és hozott egy darab kenyeret. A pénzt nem fogadta el. Imrét pedig „weg da” (el innen) szóval kiteszkolta az ajtón. Csak nehezen értette meg barátom, hogy ezúttal hiába vár.

Ezek után lássuk a lágerélet egy napjának néhány eseményét az eredeti napló alapján:

„(Június közepe.) Másnap századunk fele munkára megy. A kosztot leszállítják. Reggeli: fél liter leves, 10 dg konzerv és 8 főnek egy komisz. Vacsora 3/4 liter leves. Eleinte autóval (majd vonattal) visznek bennünket Münchenbe és vissza. Romeltakarítást végzünk. Kaptam egy német asszonytól munkaszünet közben levest és főzeléket, egy magyar családtól pedig fél komiszt a harmadik utcában. Lapulva bújunk vissza nehogy az örök meglássonak.”

Estéként rendszerint várható sorunkról beszélgettünk. Itt is voltak erdélyiek. Tartottak attól, hogy ismét román uralom alá kerülnek. Az egyik székely – ahogy mondotta – haza sem menne ha nem várná a családját, inkább bárhol Magyarországon maradna. A láger belső elválasztó drótkerítéseit megközelíthettük, azt nem tiltották. Így találkoztam régi ismerősömmel, Sanyi bácsival. Csofalkoztam, hogy tizedesi rangot viselt, azelőtt csak öreg baka volt. Panaszkodott mert a lágerba jövet elvesztett a poggyásza. Amikor a hadosztály a lágerba indult csomagjait azért, hogy ne kelljen cipelnie, a tisztai holmikot szállító teherautóra rakta. A tiszték és a teherkocsi más helyen kötöttek ki. Hiába kerestette (valószínűleg értékes) poggyászát, nem került elő. Méltatlankodott, hogy nincs egy váltás inge. Kölcsönöztem neki a tartalék jobbik ingemet. Ígérte, hogy néhány nap múlva visszaadja, majd határozottan kijelentette, rövidesen nem szorul szíveségkérésre. Mindezt elhittem, bár Im-

re azt mondta, hogy ráfizetek a hi-székenységemre.

A zsúfoltság, a vízhiány és egye-sek „pokrócozni való” hanyagsága tetvesedéshez vezetett. Szerencsére a mi sátorunkban még nem találtak férgeket. A latrina használata is némi „veszéllyel” járt. Az egyik „tetű-gazda” egy reggel beleszédült, vagy elaludt és belecúszott az üllőgeren-dáról a gödörbe. Odavaló vagy, mondták a szerencsétlennek. Slaggal mosták le a lágeren kívül. Este nem engedték a sátorban aludni. Ez már valóban hadifogság volt, ahol a hi-giénia hiánya az éhezéshez hasonlóan gondokat okozott. Egyébként szinte állandóan éhesek voltunk, ami egye-seknél furcsa hatással nyilvánult meg. Például az egyik fogoly a reggel kiosztott napi kenyéradagját szét-morzsolta és lassan csipegette fel a csajkadeknijéről. Ez a „művelet” órákig tartott. Egy másik a reggeli bablevesét – mivel aznap nem dol-goztunk – egész nap kanalazgatta és közben azt figyelte, hogy az ő adagja még mennyivel több, mint a vele tartó – ahogy mi nevezünk – „lassú kanalu” társaié. Mi, akik reg-gel mindent „befaltunk”, értetlenül néztük különös viselkedésüket.

A fogolytábori esték különös han-gulatot váltottak ki bennem. A ta-karodó trombitahangja egészen kicsi gyermekkoromra emlékeztetett. Veszprémben az egykori Almádi úti kaszárnnyából áradtak valaha estén-ként e hangok. Hogy újra hallottam azokat, gondolataim mindig otthon jártak.

Tovább végeztük a romeltakarí-tást, s feltehetőleg eközben megeről-tettem a lábam. A bal bokám felett a már begyógyult sebhely újra gyul-ladásba jött, s egyre jobban fáj. A romeltakarítási napok egy váratlan esemény miatt is emlékezetesek ma-radtak. Az egyik amerikai ör hár-munkat – akik téglát rakosgattunk – egy távolabbi romos épület pincé-jébe vezettet. A pincében több össe-zört, téglával, faltörmelékkel borí-tott bútor és egy lemezszekevény is hevert. A yenki az utóbbit akarta a törmeléktől megtisztíttatni. Szabad-dá tettük az ajtaját, amit az ör azon-al feszegetni kezdett, de nem sike-rült kinyitnia. Végül abbahagyta a kí-sérletezést, elzavart bennünket a helyszínről és a géppisztolyával a zár-ra eresztett egy rövid sorozatot. Meg-ijedtünk mert a lövésre téglá és fal-törmelék hullott, de szerencsére om-lás nem történt. Ezt követően az ör könnyen kifeszítette az ajtót. A vas-szekevényben iratokat és több köteg bankjegyet talált. A pénzt a zsebeibe gyömöszölte, s nekünk is adott egy kisebb köteget. Intett, hogy hallgas-

sunk, majd visszamentünk a koráb-bi munkahelyünkre. A mi „részesé-désünk” fejenként ezer márka volt. Később zavart a gondolat, hogy valójában – ha akaratlanul is – rablás-ban vettem részt. Imre – akinek el-mondtam a történeteket – csak any-nyit jegyzett meg, hogy az ör apró-pénzzel kiszúrta a szemünket. E nyo-masztó gond azonban rövidesen fele-désbe merült. Fogolytáborból hadi-kórházba kerültem. A váratlan, sor-somban fordulatot hozó eseményről naplómban a következők találhatók:

„Június 20–22. Romeltakarítás közben fáj a lábam. Ma amerikai örünk „pénzhez juttat”. A követ-kező nap a lábamon egy borsószem-nyi kemény daganat képződött. Mun-kára mentünk és rajta állni fájdalmas volt. Mire este visszajöttünk bab-szemnyire nőtt. Éjjel aludni sem tud-tam. Reggel bekötötték. Másnapra diónyira nőtt. Ujra gyengélkedőre mentem. Az egészségügyi szkv. a há-tán vitt a gyengélkedőig. Beutaltak a kórházba. Összepakoltam. Szóltam a szakaszvezetőnek Laci érdekében. 16-an mentünk autóval Münchenbe a M. Kir. Székesfehérvári honvédkór-házba. Itt azonnal felvágták a sebe-met. Az első este 39,2 fok lázam volt. Június hó 22-én kerültem ide és 28-ig voltam itt. Harmadik nap Laci, Gemmel és Malasits is meg-érkeztek. Többször is meglátogattak. Június 27-én elvitték a fekvőbetege-ket Ingolstadtba.”

Június 28-án a betegek egy to-vábbi csoportját, s velük engemet is az akkor Münchenben állomásozó Székesfehérvári Honvédkórházból Ingolstadtba, a M. Kir. 540. sz. (Kecs-keméti) Hadikórházba szállították.

Hónapokig Ingolstadtban . . .

*„Kicsi fiam ne játsz ólomkatonást,
Háborúsdit, indiáncsatát.
Eredj haza szépen
Csókold meg az édesanyukád.*

*Ha a nagyok rosszak, légy azért te jó,
Hallgassd hát, hogy mit susog a szél,
Eredj haza szépen
Mert a papa békéről mesél.”*

A fenti éneket Ingolstadtban hal-lottam először. A város a Duna bal-partján fekszik. A magyar hadikór-ház pedig a helyi gimnázium és fő-reáliskola internátusában (a „Cani-siumskonvikt”-ban) székel. Ez egy ré-gi masszív épületgyüttes, vastag fa-lakkal, zárt udvarral. A városban (il-letve a közelében) hadifogolytábor is „működött”. A kórházból ide irá-nyították a gyógyultakat. (Több mint 40 év után tudtam meg, hogy Pintér Árpád barátom is egy ideig

ebben a lágerban volt hadifogoly.) A „Kecskeméti” kórházban több-száz beteget ápoltak. Két, volt „fe-hérvári” szobatársammal együtt a „Flandern” épületszárny 10. sz. szo-bájába kerültem. (Ugyanebben a kór-teremben feküdt miután én már el-távoztam Rauscher Gábor közép-is-kolai osztálytársam is.) Tóth Laci, Gemmel és Malasits a szomszéd szo-bákban kaptak helyet. Érkezésünk után fertőtlenítettek bennünket, ru-háinkat pedig egy „gőzölő kazánba” rakták. Amikor holmijainkat vissza-adták, elhűlve láttam, hogy bőrkesz-tyűm – amit Bagositól kaptam – teljesen összezsugorodott. Hasonlóan tönkrement Budai honvéd féltve ör-zött bőrkabátja. Reklamáltunk, de az egészségügyiek csak röhögtek raj-tunk, az ostoba tudatlanokon. Budai belerúgott az egyik egészségügyibe. Erre azok nekiestek, ütni kezdték „bajtársamat”. Felháborodásomban én is beavatkoztam, de valaki orrbá-vágott és fellöktek. Könnyen tehet-ték, gyenge lábon álltam. Végül is egy zászlós teremtett rendet. A tu-multust meglátva odajött és lepa-rancsolta rólunk a túlerőt. Az ese-ményt kivizsgálás követte. A fertőt-lenítést végző személyzet persze azt állította, figyelmeztettek minket, hogy bőrholtm is ne gőzöltessünk. Mi dorgálásban részesültünk, a „gőz-mesterektől” pedig megvonták a ki-menőt.

Az eseményt követően új szoba-társaink a Flandern 10-ben Budaival együtt szívesen fogadtak. Már hallot-tak a „verekedésről”. Rokonszenvü-ket – mivel a vacsorát lekéstük – megosztották velünk.

Az érkezést követő napok esemé-nyeit bőven jegyzeteltem:

„Július 1. Vasárnap. Június 28-án szállítottak bennünket Ingolstadtba, a Kecskeméti 540. sz. Hadikórházba. A felvételi után fertőtlenítenek. A kesztyűm a gőzben tönkremegy. Bu-dai András verekszik az egészség-ügyiekkel, én is segítek. Egy szobába kerülünk. A szobában 20-an va-gyunk. Én a szoba egyetlen ablaká-nál levő emeletes ágyba kerülök. Kenyeret (komiszt) egyik nap hár-man, másik nap négyen kapunk. Itt napközben kártyázunk. A Laci néha átjön, nem messze van tőlem. A lá-bam már gyógyul.

Július 2. Hétfő. 8 óra felé ébred-ezünk. A kávé üresen iszom, mivel vasárnap megettem a kenyere-m. Dél-előtt háromszor is volt vizit. Az el-ezredes úr is tartott vizitet. „Na, ma-jomkirály mi van, mi bajod” kérde-zte. Jelentem neki a bajom. „Hólyag nőtt a hólyagon” mondja nevetve. Ebéd elég gyenge. Leves és kelká-poszta. Délután sakkozom, majd a



3. ábra. Az ingolstadti internátus.

Lacival beszélgetek. Vacsora leves, lekvár.

Július 3. Kedd. Borús, esős idő. Elég hűvös van. Itt Németországban még az időjárás is kutya. „A napsütés is jegyre megy” jegyzik meg. Vízit után társasjáték. 11 óra felé jön a kenyér, 4-nek egy. Ma is két főt kiírtak. Ebéd tojásporos leves, lekváros tészta. Ebéd után alszom keveset. Délután ismét kártyázik a szoba, este 11-ig.

Július 7. Szombat. Délelőtt játszunk. Ebéd gyenge. Délután kötözik a lábam, már begyógyul. Nemsokára kiírnak. Tegnap belga vöröskeresztes látogató volt. Ugyancsak tegnap kis cédulákat hoztak, amelyen kereshetjük legközelebbi hozzátartozóinkat. Veszek mosóborotvaszappant. Dohányt is kapunk. Elcserélem kenyérért. A minap vettem fél komiszt, 50 P-ért.

Július 10. Kedd. Reggel gyorsan rendbeszedem az ágyam mert nagyvizit és kiírás lesz. A sebem már begyógyult, de nem írnak ki, mert a főorvos úr azt mondja, hogy fiatal vagyok. Este mesélek.”

Az emberséges főorvos – azzal, hogy a létszám elbírja a kórházban ápolt néhány leventét – senkit sem íratott ki közülünk. Ez számunkra megnyugtató volt. A szabatársak többségével hosszú hetekig, sőt hónapokig együtt maradtunk. Közvetlen mellettem Pákai és Báreluk honvédek feküdtek. Kéz-, illetve lábsérüléssel kerültek kórházba. (Egyébként a betegek között a végtagsérült volt a legtöbb.) Ha néha németnyelvű újság-

hoz jutottunk, azt a horvát származású Báreluk olvasta fel. Vele, Pákaiával, továbbá két fiatal honvéddel, Horváth Ernővel és Busa Zsigával hamar összebarátkoztam. Ők négyen esténként meséltettek velem. Én pedig szívesen tettem eleget kívánságuknak. Sok folytatásban meséltem el H. G. Wellstől a „Világok harca”, Jókaitól „Az új földesúr” című kedvenc regényeket. (Emlékszem, napközben készültem rá, hogy „előadásom” gördülékeny legyen. A sikeres szereplés pedig szinte hiúvá tett.) A többi szabatárs inkább a kártya nemes szenvedélyének hódolt, közöttük szobaparancsnokunk, Sindel szakaszvezető (Mezőtúrról) és Terbócs szakaszvezető, a helyettese. A további társaim – akikre ugyancsak szívesen emlékezem – Baksa Lajos honvéd (civilben közművesmester) Páparól, Endrődi banktisztviselő Budapestről, Miskolczi dr. jogász, Varga Lajos mérnök Ácsról, Németh István honvéd Ózdról, Tiborc örvezető, négy idősebb honvéd: Dobi, Garbóczy, Králik, Rostás. A nemzetiséget Bárelukon kívül Mánya Miklós Ökörmezőről, illetve a szerb lágerből vendégként Latinovics Dusan képviselte. (Az utóbbi a bácskai magyar ismerőseit látogatta, bár magyarul csak kártyázni tudott.) Hosszabb-rövidebb ideig a szoba lakói voltak még – a már említett – Budai, továbbá Belovai, Homódi, Kómár, Fekete Szilveszter (Bácskából) és Jámbor nevezetű honvédek. Miután felépültem, igyekeztem a rászoruló szabatársaimnak apró szolgálattal segítségükre lenni. Mindössze egyetlen társamnak nem tudtam a kedvében járni. Kiderült,

hogy felháborította a „Világok harca” című „mesém”. A történetet hazugságnak tartotta, engem pedig hazudozónak nevezett. Végül is Endrődi úr próbálta megértetni velem a „mese” lényegét, de sikertelenül.

Tóth Lacival gyakran látogattuk egymást. Így ismerkedtem meg Laciék kórtermében egy dunai hajóskapitánnyal és barátjával. Bizalmukba fogadtak, s ennek megünneplésére sört hozattam, amit velük és Lacival elfogyasztottunk. Közös sörözésre – a kapitány úr javaslatára – később is sor került. A traktát természetesen én fizettem, ekkor még bőven futotta a vagyonomból. Büszkén feszítettem új ismerősöm oldalán, aki remekül mutatott hajószizti egyenruhájában. Barátságunknak mitsem ártott Horváth Ernőnek az a megjegyzése, hogy a kapitány úr engem valószínűleg kihasznál.

A hazugnak nevező társam ellenében egy idő után mérséklődött irántam. E fordulatot az válthatta ki, hogy megműtötték, néhány napig ágyhoz volt kötve, s ez alatt apróbb szolgálattal könnyítettem helyzetén. (Például hordoztam az ágytálát.) Javuló kapcsolatunkat azonban ismét elrontottam. Egy este a szoba legénységét nagy vita közepette találtam. Még a szokásos kártyaparti is szünetelt. Társaim nem tudták eldönteni, hogy a szobánkhoz beosztott ápolónők közül melyik a szebb, a szőke-, vagy a feketeheajú. A nemrég műtött szabatársunk sietett kijelenteni, hogy csakis a szőke jöhet szóba. Mire én elhamarkodottan emlékeztettem rá, hogy műtétéje után (az altatásból ébredve, még bódultan) „Az én ba-

bám egy fekete nő” kezdetű dalt énekelte. A szoba percekig harsogott a nevetéstől. Barátunk ezt nem bocsátotta meg nekem, a köszönésemet sem fogadta.

Szobatársaim néha politizáltak. Ebben az ózdi vasas, Németh István volt a hangadó. Ahogy elmondta, utálta a szociáldemokrata „porhintést”. Nem voltam jártas ezekben a kérdésekben, de érdeklődéssel hallgattam főleg az Endrődi úrral folytatott vitájukat. Az utóbbi megkérdezte Némethet, hogy leninista-, vagy a trockista álláspontot vallja. A többiek alig tudtak a témához hozzászólni, én meg nem is ismertem azokat. Németh elmagyarázta, hogy Trockij szembenállt Lenninnel ezért száműzték, majd külföldre emigrált. Ugyancsak Németh szólott arról, hogy nem kell mindent elhinni, amit az oroszokkal kapcsolatosan otthon beszéltek. Aszerint ugyanis az oroszok barbárok, s országukban elnyomás, csajkarendszer és – valaki hozzátette – szabadszerelme van. Néhányan, akik megjárták az orosz frontot, a partizánok kegyetlenkedéseit emlegették. Valaki azzal zárta, végülis az oroszok bevették Berlint, elfoglalták fél Németországot.

Kórtermünkben az ország szinte valamennyi táját képviselte valaki. A „csonka országbelieken” kívül voltak itt Felvidékről, Kárpátaljáról, Erdélyből és Délvidékről származók egyaránt. Valamennyien szeretettel beszéltek szülőföldjükről. A „visszatért” országrészekből ideszakadt társaim kétségek között hányódtak, vajon hova fognak tartozni. Olyan hírek is keringtek a kórházban, hogy a román határ a Tiszánál lesz, Pécs pedig Jugoszláviához kerül, Szegedért az oláhok és a szerbek vitáznak. Az ilyen beszélgetéseket néha nótvál zártuk. Elénekeltek többek között az „Árpád apánk ne féltsd ősi nemzedet” kezdetű indulót. Mi Veszprém vármegyeiek (Baksa Lajos és én) megtanítottuk néhány társunknak a Jutasi-indulót. A hazafias lelkesedést később az egyik orvos alaposan lehangozta. „M megbízható” értesülése szerint a visszacsatolt területek mind elvesznek, jó ha marad a Csonka-Magyarország.

Naplómban a július végi eseményekről is található feljegyzés:

„Július 22. Vasárnap. Reggel misét hallgattunk. Szép idő. Délelőtt kártyázunk. Ebéd után öten a városba megyünk. A Dunaparton sétálunk, nézzük a fürdőzőket. Földiszedret szedtünk. Visszafelé egy kis zápor megfuttat bennünket. Sört akartunk inni a városban. Szei úr segítségével kaptunk. Este a kórházban hangulatos „magyar est”-et rendeztek.

Szavaltat, énekszám, zene, tánc, kis szindarab volt a műsoron. Kellemesen szórakoztunk.

Július 25. Szerda. Ebéd után lefeküdtem. Rá öt percre jött a jelentés, hogy akik tegnap feliratkoztak, azok ma mehetnek a városba. Gyorsan felöltöttem. Kimentünk a strandra. Kellemesen eltelt az idő. Visszafelé találkoztam Sanyi bácsival.”

Régi „előjárónk”, Sanyi bácsi feltűnése (néhány napja érkezett csak a kórházba) szobánk életére is jótékonyan hatott. Mindig volt valami javaslata, amit aztán keresztül is vitt. Bár a másik épületrészben gyógyították, azért gyakran vendégeskedett nálunk, mivel mindig akadtak kártyapartnerek. Egyébként már szakaszvezetői rangot viselt. (Egy hónappal korábban még tizedes volt, de én azt a világot sem említettem volna.) Tiszti egyenruhából adjusztált öltözékével, lakkipőjével, keskeny bajuszával filmszínészként hatott. Megemlítettem neki a lágerban kölcsönadott ingemet. Megnyugtatott, nem felejtette el. Belépésével az addig „mutyiba” játszott kártyacsaták élesben folytak, azaz pénzért, dohányért. Ha egy-két partit le is adott, végül mindig nyert. Homódi, aki huszonegyezésben a „gatyáját” is elvesztette, mással nem tudott fizetni minthogy időnként borotválta Sanyi bácsit.

A féltelen kártyaszervező különös helyzeteket is produkált. Az egyik eset szenvedő alanya Dusán, a szerb partizán volt. Rendszeresen bejárt lágerukból a bácskai magyarokhoz – akiből időnként négyen-öten is voltak a szobánkban – és szorgalmasan durákozott. Sanyi bácsiban emberére akadt, aki egy éjfél utánig tartó csatában kifosztotta. Rádásul reggel az amerikaiak – szökevények miatt – zárlatot rendeltek el, nem távozhattak senki a kórházból. Állítólag ez idő alatt szállították haza a szerbeket. Dusán csak a harmadik nap mehetett ki, de rövidesen visszajött. Egy ideig szobánk „lakója” volt, de már nem kártyázott, csak ült és búslakodott.

Baksa úr engem is figyelmeztetett, hogy a bácskaiakkal ne üljek le kártyázni, legfeljebb ha nem pénzre megy a játék. Dehát ők „ingyen” nem álltak szóba senkivel. Gondoltam, megpróbálom, hiszen annyit kibiceltem már, hogy ragadhatott rám valami. Fekete Szilvi és társai eleinte hagytak valamit nyerni. Ekkor – észre sem vettem – egy márkás alapra tértünk át, s azután csak veszítettem a 21-esében. Egy óra sem telt el és 200 márkára rúgott a veszteségem. Szerencsére megérkezett Sanyi bácsi és kimentett a bácskaiak karmai közül. „Nem szégyenlitek ezt a

gyereket kifosztani” mondta nekik. „Kártyában nincs barátság” válaszolt Szilvi, de kiszállhattam a partiból. Később Sanyi bácsi felvilágosított, hogy partnereim a kártya hátlapját is ismerik. Ha saját paklit használnak, nincs menetség ellenük. Érzékenyen érintett a vagyonom „fogyatkozása”, s a továbbiakban pénzre már nem játszottam.

A kórházban több zsidó deportáltat is gondoztak. Ők – ahogy a do-logról értesültünk – a dachau koncentrációs táborban éltek túl a háborút. A Jewish Joint segítségével kerültek a kórházba. Jó ellátásban részesültek. Nem sajnáltuk tőlük, ugyanis hallottuk, hogy milyen szörnyűségben volt részük. Megismerkedtem az egyik deportált férfival és többször beszélgettünk. (Stern, vagy Stein volt a neve.) Önmagáról és az átélt eseményekről alig beszélt. A zene érdekelte. A kórház személyzetéből és az ápolókból verbuválódott zenekarnak még a próbáit is végighallgatta. Egy veszprémi zsidó család után érdeklődött, de sem én, sem a többi földi nem tudott felvilágosítást adni.

Augusztus második hetében Stern úr (aki tudott angolul) hallotta a rádióban, hogy atombombát dobtak egy japán városra. Az egész város elpusztult. Nagyon megdöbbenünk az eseményen.

Egyik délután Stern úrral a kórház udvarán néztük a kártyázókat. Ismerősöm egyszer csak rosszul lett. Gyorsan leültették és orvosért akartam menni. Nem engedte. Másnap érdeklődtem hogylétéről, már jól érezte magát. Azt mondta, hogy tekintsem meg jól a piros hetest (vagy a nyolcast?) a kártyalapok közül. Megnéztem. A kérdéses lapon egy kis útjelző tábla előtt. A táblán „nach Dachau” (Dachau felé) felirat volt olvasható. Stern úr elmondta, hogy a kártyázó mögül a lapot nézve egyre csak az előtűnő feliratot látta. Az a két szó váltotta ki a hirtelen rosszullétét. De hiszen olyan apróbetűs az a felirat, hogy alig olvasható, vettem ellenére. Persze mondotta, csak hogy én már előzőleg is ismertem a kártyafigurát. Elgondolkodtam, milyen lehetett az a hely, amelynek a neve is ilyen hatást váltott ki. Lacinak és Gemmelnek elmondtam az esetet. Mit sajnálkozol – felelték, mi levették jobb helyzetben voltunk talán a repülőtereken az örökös légyveszélyben, vagy gázalarc nélkül a gázbombatelepen. Félelem és rettegés volt a részünk. Nekik is igazat kellett adnom. Most meg – tették hozzá – ezek itt kitűnő ellátást kapnak. Né-

meth honvéd – aki hallotta a beszégetést – megjegyezte, hogy a volt deportáltak mögött ott a zsidó segélyszolgálat, mi pedig a győztesek kegyelméből élünk. Egyébként – tette hozzá – az is előfordulhat, hogy otthon a zsidók majd a magyarokon vesznek bosszút sérelmeikért. Nem úgy lesz az – mondta Miskolczi úr, hiszen a németek meg a nyilasok hurcolták el őket, ezt mindenki tudja. Azért a Horthy-kormányt is felelősség terheli, folytatta Németh. Ki tudja még mi lesz otthon – gondoltam –, egyelőre az a fontos, hogy mielőbb hazakerüljünk. Ez a vágyunk azonban naplóm szerint sem teljesült:

„Augusztus 3. Péntek. Nagyon jarta az a hír, hogy július 28-án hazamegyünk. Majd később, hogy ekkor indul meg a magyarok hazaszállítása. Hogy most mi van nem tudjuk. Az orosz, angol, amerikai rádió magyar nyelvű híradásait naponként hallgatjuk, pedig nem sokat tudunk meg belőlük. Állandóan kacsa hírek járnak a hazamenetelről. Egész délelőtt kártyázunk pontozásra, én, Sindel szkv., Terbócs szkv., Tiborc őrv. Este zene, műsor és ének. Utána az asztal akartuk megtáncoltatni, de nem sikerült. Augusztus 4. Szombat. Délelőtt kártyázunk. Ebéd, majd ismét durákozunk. Fürdök közben. Stern úr rosszul lett.

Augusztus 15. Szerda. Délután a nadrágot varrom. Már többször kértém nadrágot, sőt a parancsnokságon is voltam, de nem kaptam. Este előadás volt. Ma hallottuk, hogy Szeged és Pécs szerb megszállás alá esnek.

Augusztus 20. Hétfő. Borús, esős idő. Misét a dombon tartják meg. Délelőtt kártyázunk. Az esti István király ünnepség eső miatt elmaradt. A kapitány úr fontosat mond.”

Valóban fontos dolgot közölt a kapitány. (Túlzott óvatosságból még a naplómban sem rögzítettem.) Elárulta, hogy szökni készül és rám is gondolt. Megköszöntem és egyben kértem, hogy Tóth Lacit is vigyük magunkkal. Beleegyezett, de jelezte, hogy az előkészület így több pénzbe kerül. Azonnal beszéltem Lacival. Kiderült, hogy nincs pénz, felajánlotta viszont 50 darab cigarettáját. Nekem volt 500 márkám és 30 cigarettám. Vagyonunkat még aznap átadtam a kapitánynak. Keveselte ugyan az összeget, de végül is kijelentette, hogy minden rendben lesz. A következő napok feszült várakozással teltek. A Lacival titokban tárgyaltunk a tervről. Barátom kissé aggódott, de megnyugtattam, hiszen tisztí becsületszavát adta a kapitány úr – amikor az összeget átadtam –, hogy egy hét múlva már

otthon leszünk. Sindel szobaparancsnoknak feltűnt a pusmogásunk, de természetesen nem árultuk el a tervet. A nagy napot a kapitány augusztus 26-án jelölte meg. Ekkorra tűzték ki a magyar hősi halottak emlékművének leleplezését az ingolstadti temetőben. A megbeszélés szerint ezen a napon kimenőt kérünk, s a temetőben találkozunk. A többi már a kapitány úr dolga. Figyelmeztetett, hogy csak a legszükségesebbeket vigyük magunkkal, ne hogy feltűnjön valami. Arra is utasított, hogy a titoktartás végett őt ne keressük, majd időben a helyszínen lesz. Most már csak azért izgultunk, hogy engedélyezzék a kimenőt. Ez az akadály is elhárult. Egyszer láttam ugyan a kapitány urat, de a megbeszélés szerint messze elkerültem. Augusztus 25-én szép ünnepélyen vettünk részt. Az István király napi elmaradt műsort tekintettük meg. Azt reméltük, hogy láthatjuk a kapitányt, de nem jelent meg az előadáson. A műsor után sokáig beszélgettem a szobatársakkal. Sajnáltam, hogy nem búcsúzhatok el senkitől, de kötött az adott szavam.

Augusztus 26-án az ingolstadti temetőben nagy csalódás ért. A kapitányt hiába vártuk, nem jött. Lacinak szörnyű gyanúja támadt, amire gondolni sem mertem. Végül is vissza kellett menni a kórházba. Kiderült, hogy amíg távol voltam, senki sem keresett. Félretéve az óvatosságot átmentünk a másik épületszárnyba, ahol a kapitány szobája volt. Érdeklődésünkre valaki elmondta, hogy a kapitány valószínűleg lelépett. Már egy napja eltűnt, azóta nem jelentkezett. Űres a szekrényben a polca, hiányzik a kofferja. Mindebből azt gondolják, hogy végleg eltávozott. Leforrázva térünk vissza a szállásunkra. A Laci olyan jó volt, hogy nem tett szemrehányást, csak annyit jegyzett meg, hát ez nem sikerült. Este valaki újságolta, hogy a következő napokban biztosan nem kaphatunk kimenőt, mert két fő megszökött. Az egyik – fordult hozzám szobaparancsnokunk – a „barátod”, a kapitány úr volt.

Elég nehezen viseltem a történeteket, bár igyekeztem leplezni. Lacit is sajnáltam, hiszen a csalódása mellett 50 darab cigarettája bánta, hogy „meghittünk” a kapitánynak. Annyi értékkel, amennyit kicsaltak tőlünk talán mi magunk is megoldhattuk volna a szökést. Pákai, az ágszomszédom azt hitte, hogy eltávozott „barátomat” sajnálom, mert megjegyezte: „Ne bánkodj, ő nem hozzádvaló volt. Egyébként is csak mosolygott azon, mennyire

tiszteled.” Jó, hogy anyagi veszteségeről nem tudott Pákai, mert még mást is mondott volna. Végül is Laci tapintott rá az igazságra: „Mindketten ráfizettünk az előkelő ismeretségedre.” Teljesen igaz volt. Titokban azért vártam, hátha visszajön a kapitány. Persze hogy nem jött. Azután más események történtek, de előbb lássuk hogyan rögzítem naplómban a „sorsdöntő” napok történetét:

„Augusztus 25. Szombat. Szép, kellemes idő. Az elmaradt ünnepséget ma tartják meg. Délelőtt mostam, s a zubbonyom, benne a pénzem a mosdóban maradt, ahonnan elvittek. Kerestem, de nem találtam. Az ünnepély szép volt. Zene, ének, tánc. Előadták „Somogy megye kellős közepében” kezdetű éneket. Este a Bussa Zsiga segítségével szerencsésen megtaláltuk a zubbonyt.

Augusztus 26–30. 26-án volt az ingolstadti temetőben a magyar hősi halottak emlékművének leleplezése. Nem találkoztunk a kapitány úrékkal.”

Az élet haladt, újabb remények támadtak. A jólértesültek közeli hazatérést emlegettek. Mindez persze csak szóbeszéd maradt. Mivel néhány napig nem adtak kimenőt egyesek új időtöltést kerestek. Valaki szerzett egy sakk-készletet meg egy könyvet. Az utóbbit (de Amicis: A szív) egymás után elolvastuk. Megkezdődött a sakkozás, amibe én is bekapcsolódtam. Időnként most már megosztottuk a kártya és a sakk között. Lacival sokat sakkoztam, néha Gemmel Karcsi is csatlakozott hozzánk. Új „játékmaster” tűnt fel: Kanicska az asztali lengőtekevel. Ez a Felvidékről elszármazott levante kitűnően játszott. Állítólag éjjel-nappal gyakorolt, mielőtt „színrelépett”. A mester természetesen pénzre játszott. Egy márkába került egy „menet”, ami három lökésből állt. Kanicska ritkán vesztett, azt is csak azért, hogy fogja a palikat. A siker elbizakodottá tette Kanicskát, s azt a merész ajánlatot tette Sanyi bácsinak, hogy tár suljanak kártya-lengőteke játékra. Én mindkettőjük művészetét elismerve, nyomban vállalkoztam egy plakát megírására. Javasoltam, hogy a hirdetőt a Flandern épület bejáratánál függesszük ki. Sanyi bácsi azonban gyorsan lehűtötte a lelkesedést. „Csak nem gondolod Tibi, hogy unióra lépek a Kanicskával” mondta. Nem értettük az ellenkezést, ezért megmagyarázta. Az ő művészetéhez ész kell – tudatta velünk –, a lengőtekehez pedig csak szemmérték, ami azért van Kanicskának mert szabóinas. Hát tényleg az vagy, kérdeztem. Az hát, felelte a csalódott

fiú. A lengőtekés így továbbra is egyedül szorgoskodott. Megkérdeztem tőle, hogy mire gyűjti a pénzt. Kiderült, hosszúszerű amerikai katonabakancsokat vásárol. Legalább egy tucatra valót akart hazavinni. Elmesélte, hogy eleget meztlábaskodott, de annak egyszer s mindenkorra végét vet. Örömmel újságolta, hogy már a hatodik pár cipőt is beszerezte.

Augusztus utolsó napjaiban is történt néhány említésre méltó esemény:

„Augusztus 26–30. (folytatás). Különféle hírek a hazamenetelről. Beszélük, hogy indul a kórház szeptember vége körül. Továbbá Stalin megengedte a magyar hadifoglyok hazaszállítását. Reggel rendszerint derével ébredünk, mert a nővér jó hírrel jön. Estére kelve a jó hír leromlik.

A reggeliért én megyek le mostanában (a konyhára) és rendszerint én is osztom szét. Az ebédért és a vacsoráért Endrődi úrral megyünk. Németh és Homódi tivornyáztak.”

Fogfájós napok következtek. Egy felelőtlen katonaoorvos a kicsorbult melletti ép fogamat rángatta ki, mivel egész idő alatt az asszisztensnővel csevegett. A fájós fog kihúzása másodsorra következett. Szerencsére a seb hamar behegedt. Garbóczi bácsi javasolta, hogy jelentsem az esetet a főorvosnál. Mondtam neki én nem panaszkodom, hiszen csak köszönettel tartozom a kórháznak, amiért itt tartanak. Garbóczi bácsi szerint a felelőtlen fogorvos megérdemelte volna, hogy a főorvos úr megleckéztesse.

Ezekben a napokban egy szerfelett vidám estében volt részünk. Németh és Homódi honvédek valamilyen úton-módon italhoz jutottak és alaposan „bekaptak”. Énekelve érkeztek szállásunkra. Németh – akitől éppen senki sem várhatta – az „Ébredj magyar, az ősi föld veszélyben, elvész a fajtánk hogyha nem merünk” kezdetű nyilas indulót fújta. Homódi lelkesen segített barátjának. Megtapsoltuk a produkciót, csak a szobaparancsnok próbálta csendre inteni a két hangoskodót. Németh lecsendesülve a vacsoráját kereste, de nem találta. Ekkor hangzott el szájából a soha nem hallott jelmondat: „Se reggeli, se vacsora, éljen a proletárdiktatúra.” A végszóra érkezett Sanyi bácsi és megkérdezte: „Mi az, a Flandern 10-es proli dikit akar”. (Később Endrődi úr megmagyarázta nekem a „proli diki” értelmét.) Észre sem vettük, hogy a zajongásra megjelent a főorvos is. Legorombítóta a tetteseket és közölte velük, ha még egyszer botrányt okoznak, a lágerban találják magukat. A

szobaparancsnok menteni akarta embereit és jelentette a főorvos úrnak, hogy a két honvéd egyébként becsületes, magyar érzelmű ember. „Talán nyilas érzelműt akart mondani” célozta a főorvos az elhangzott indulóra. A helyzetet Sanyi bácsi mentette meg, kártyázásra invitálta a főorvost. (Az öreg egyébként is csudára értett a főnökség nyelvén.) A főorvos közölte, csak akkor játszik, ha nem a Peszlen-féle „cinkezett” kártyát használják. Sanyi bácsi új paklit vett elő, majd a jól bevált módszere szerint játszott. Kis tételnél nyerni engedte partnerét, a nagyobb téteket sorra elvitte. „Peszlen, maga rezenestelen arccal játszik” mondotta a főorvos. „Ahogy a főorvos úr, amikor operálni méltóztatik” válaszolta az udvarias Sanyi bácsi. Később szemrehányást tettem az öregnek, hogy a közös jóakarónkat is képes „megvágni”. De ő csak mosolygott naivságon és ismételten kioktatott, hogy kártyában nincs hála és barátság.

Másnap a szobaparancsnok megpirogatta a két „dalos” társunkat. Németh röstelkedett, Homódi viszont rá sem hederített, beletemetkezett „A szív” című könyv olvasásába. Ő volt ugyanis a soros kölcsönvevő. Az egyik szobatársunk sehogy sem nyughatott. Valahányszor elhaladt a két „dalos” ágya mellett, odalépett és kérte a „testvéreket”, hogy tanítsák meg őt is a nyilas indulóra. Később azt tudakolta, hogy ki volt a nyilas belügyminiszter, Vajna, vagy Szöllösi testvér. Többen is rászóltak, hogy hagyja már abba a piszkálódást. Addig folytatta, míg végül kapott egy hatalmas pofont. Jóformán azt sem tudtuk, hogy Homódi, vagy Németh volt a tettes. Mindenestre barátunk elhallgatott. Aznap délben – ahogy máskor is – Endrődi úrral szétosztottuk az ebédet. Barátunk csajkját azonban Homódi egyszerűen elvette az asztalról, nem engedte, hogy ételt rakjunk bele. Ezt látva az éthordó edényben hagyunk egy porciót. Erre ismét Homódi lépett: egy marékra való sót dobott az éthordóba. A kárvallott egy szó nélkül hagyta a történeteket. Este újból elvették az asztalról barátunk odakészített edényét. Én visszatettem a csajkját és jókora adagot raktam bele a vegyesfőzelékből. Mindenki elvitte már a vacsoráját, mire ő is odamerészkedett érte.

A következő napokban más dolgokra terelődött szobatársaim figyelme. Garbóczi bácsinak ismételten a kezét, Pákainak a vállát, Busa Zsigának az aranyerét műtötték és két bácskaira is operáció várt. Időtöltésünkben a kártyát esetenként a szolidabb sakkozás váltotta fel. Az utó-

bi csatározásokban jeleskedtem ugyan, de Endrődi úr úgy nyert ellenem, hogy közben olvasott. Az egyik ilyen csendes délelőttön valaki fontos hírt hozott: burgonyát tárolnak épületünk pincéjében. Többen is kijelentették, hogy abból szerezni kell. A „környezettanulmányt” Belovai végezte. (Ő – gyakori meséiben – a budapesti állatkertben a nagyvadakat ápolta, a rossznyelvek szerint azonban takarmányos volt.) Kiderült, hogy a pinceajtót két lakattal is zárják, ellenben a szellőzőablakon egy vékony személy beférhet. Többen rám néztek, mert eléggé sovány fiú voltam akkoriban. Így hát minden adott volt. A szobánkhoz teakályha és egy nagy mosófazék is tartozott és tüzelőanyag is akadt. Különben pedig mindenki vágyott egy jó adag törtburgonyára, pirított hagymával ízesítve. A beszerzésre este került sor. A döntő feladat rám várt, bejutni a pinceablakon a burgonya közelébe. Sötétedés után társaim lefeszítették a szellőzőablakot fedő vékony dróthálót és az előzőleg derekamra tekert kötélen a pincébe eresztettek. Csakhamar rátaláltam a krumplihalomra és a sötétben gyorsan megtöltöttem a két magammal vitt hátizsákot. Az első hátizsákba túl sokat raktam, alig tudták kirángatni. Teljesítve a feladatot jó ideig a sötétben kuporogtam, míg társaim – akiket közben megzavartak – végre visszatértek és kihúztak.

A pinceablak elég szűk volt, lehorzsolta a vállam. Báreluk azonban gyorsan leápolta a sebemet. Társaim pedig megvigasztaltak, hogy harci feladat teljesítése közben szenvedtem sebesülést. A héjában megfőzött burgonyából mindenkinek jutott 4–5 darab. A további porció elkészítését másnap, a délelőtti vizit után tervezték a bajtársak. Az újabb adag – a vizitet követően – már a gőzében állt, amikor váratlanul megjelent egy szaglászó egészségügyi őrvezető. Endrődi úr azonnal ráült a kályha mellé letett – felfordított lavorral fedett – mosófazékra. Olyan jól álcázta lelőgő köntösével, hogy az egészségügyi nem vette azt észre. Am rögvest felugrott áldozatkész szobatársunk, amint a „kopó” távozott. „Még egy perc – mondta – és pecsenyétek is lett volna a főtt krumplihoz.” Aznap délután engem a „géhá”-ra (gazdasági hivatal) kísért egy egészségügyi őrvezető. Társaim sejtették, hogy valaki beárulta a „porciószerzést”, azért hivattak. Valaki odasúgta, hogy a krumplijúgról ne tudjak semmit. A „géhá”-nál egy fiatal hadnagy azonnal nekem szegezte a kérdést: „Szóval te loptad a krumplit a pincéből, és még mit vittél el”. Tiltakozni

próbáltam. Erre felszólított, hogy mutassam meg a vállam. „Hát ezt is tudja?” szoltam el magam. Nevetett, amiből sejthettem, hogy nagyobb baj nem történhet. Végül is közölnöm kellett a szobaparancsnokkal, amennyiben hasonló eset előfordul a vétkesek – velem együtt – a lágerban találják magukat. A büntetés elmaradása miatt megkönnyebbülve kérdeztem a hadnagytól, hogy ki árult el bennünket. Erre ő nagyon megharagudott és elzavart. Éreztem, hogy a kérdés nem volt helyénvaló, ezért bocsánatot kértem. Sindel és Endrődi már vártak. Elmondtam a hadnagy úr üzenetét. Az a szobatársunk, aki a „nyilas ügyet” is provokálta, tolakodó módon érdeklődött a „géhá”-n történetek iránt. Mindez megerősítette a gyanút, hogy ő volt a feljelentő. Amikor megkérdezték tőle, hogy miért érdekli annyira a dolog, szó nélkül elkotródott.

Naplóm szeptembertől egyre szűkszavúbbá vált, pedig bőven volt esemény:

„Augusztus 31. Péntek. Reggel az ágyban labdázunk, a teniszlabdát dobáltuk egymásnak. Később az egész szoba beavatkozott. Az asztalt félretoltuk, s fejtünk. Én Baksa úrral, Endrődi úr Busával. Győztünk 12 : 1-re. Ma nem várt esemény. Délután cigarettaosztás. Hetek óta ígérték. Kaptunk egy személyre 200 db hüvelyes cigarettát, egy pakli dohányt, 2 szivart. A szobabeliek akik remegtek egy rossz cikkért, most ócsárolták a cigaretta minőségét. Nekiültek a kártyának és nyerték egymás cigarettáját. Este krumplit szerzünk.

Szeptember 2. Vasárnap. Ma a szentmise az udvaron történt. A tisztelendő úr említette a hazamenést ismét, de hát még biztosat senki nem tud. Mai étrend: reggelire tejeskávé. Kiosztva negyed kenyér, 4 db alma, 1/2 liter sör. Ebéd: daraleves, krumpli, pörkölt és egy kifli. Vacsora: 5 dg sajt, 2,5 dg vaj, 4–5 dg véres. A vacsorát elcserélem Baksa úrral madártejért s jódarab rizskochért. Ez valóságos lakoma némely éhes naphoz. Este Belovai F. mesél az állatkert-ről. (Sanyi bácsi Jenővel rivalizál Rózsiért.)”

A szobatársaim közül Horváth Ernővel és Busa Zsigával tegeződtem. Ernővel – aki sportoló volt – sokat beszéltem. Sajnálatosnak tűnt, hogy lábsérülése miatt labdarúgó pályafutása végetért. Jó barátságban voltam még Horváth Jenővel, a Canisius épületrészből. Lelkes NAC drukker volt. Mindig a Sárvári, Bodola, Tóth III. csatárokat emlegette. Egyszer véletlenül elmondtam Jenőnek, hogy Sanyi bácsi egy virág-

cskort küldött a Rózsi nővérnek, amit én adtam át. Nagy zavart okoztam e hírrel. Jenő megneheztelt az „öregre”. Ebben a kérdésben én Jenő oldalán álltam, s azt Sanyi bácsi tudomására hoztam. Attól tartottam, hogy jól összeszid, de csak nevetett és megjegyezte, „nem értesz te ehhez”. Szokása szerint azonban megmagyarázta a dolgok állását. Jegyezd meg mondta, hogy Sanyi bátyád mellett a Jenő gyereknek nincs esélye. Kifejtette, hogy neki van pénze, összeköttetése és már azt is elintézte, hogy a következő műsoros esten a Rózsi is felléphet. Beláttam, nem könnyű dolog Sanyi bácsival versenyre kelni. A hallottakat mindenesetre elmondtam Jenőnek és biztattam, hogy hozzon a Rózsinak virágot. A Laci, aki ugyancsak tudomást szerzett a lovagias ügyről azt tanácsolta, hogy amerikai csokoládét kell ajándékba adni. Végül maradt a virág, ami olcsóbb is volt.

Másnap estefelé megérkezett a csokor. A virág átadását Jenő a műsor után tervezte. Az előadás mindenkinek tetszett. A Rózsi szólót, majd egy hadapród őrmesterrel ketőt énekelt. Szép sikerül volt, rengeteget tapsoltunk. A műsor után ott sündörögtünk a „művészek” körül, Jenő a csokorral, hogy átadja a Rózsinak. Egyszer csak a hadapród kiragadta Jenő kezéből a virágot. „Ezt meg uye a Rózsinak hoztátok” mondta, majd hozzátette „kedves gondolat volt tőletek”. Az álnok Rózsi csak nevetett, Jenő pedig szóhoz sem jutott a meglepetéstől. A kínos eset után – legalább is nekem – Budai honvéd szerzett elégtételt. Mint zenezsakértő kifejtette a szobatársak előtt, hogy a műsorrendezés nagyot tévedett a Rózsi nővér fellépésével. Kinek jutott az eszébe kérdezte a nemrég még lelkesen tapsolóktól, hogy valakit ilyen éretlen hanggal énekeltesen. A jelenlevő Sanyi bácsi csak mosolygott. A legtöbbet éppen ő tudta e kérdésről.

Jenő a műsort követő napokban nagyon levert volt. Már nem Sanyi bácsira neheztelt, hanem a hadapródra, akivel Rózsi az éneklést gyakorolta. Vigasztalni akartam „mellőzött” barátomat. Mondtam neki, hogy ne törődjön a dologgal, beszélgesen inkább a mi ápolónőnkkel, aki öhozzá igen barátságos. „Hát te ilyen számár vagy – förmedt rám Jenő – öreganyámnak udvaroljak.” Ezek után én is hagytam az egész ügyet békében. Különb is „bizalmas feladattal” látott el Sanyi bácsi. Két terjedelmes levelet „kapt”, s azokat kellett letisztáznom. Az egyik levél Rózsinak, a másik a szobatársának, egy asszisztensnőnek

szolt. Megdöbbenésemre az utóbbi levélben az öreg bizonyos ajándékait „kérte” vissza igen kemény hangon. Többek között karórát, köves gyűrűt, ezüst nyakláncot követelt. Sanyi bácsi elolvasta a tisztázatot és igen elégedett volt. Felhasználtam a kedvező hangulatát és szóvá tettem a régés-rég kölcsönzött ingemet. Leintett, hogy minek az nekem, hiszen itt rendszeresen tiszta váltást kapok. Ebben tökéletesen igaza volt.

Feladatom a levélmásolással nem ért véget. Másnap az öreg egy cédulát nyomott a kezembe. Utasított, hogy az arra felírt tárgyakat hozzam el az asszisztensnő ismerősétől. Nem szívesen vállalkoztam e szerepre, de Sanyi bácsi megnyugtatót, minden simán fog menni. Délután kilestem amikor a hölgy egyedül ment vissza a szállására és átadtam a cédulát. „Hát magát küldte az a szélhámos és nem restelt idejönni” támadt rám a nővér. „Vigye azonnal, vagy kidobom az ablakon” mutatott az asztalon levő csomagra. Kibontottam, hogy lássam mit viszek vissza. Ekkor bejött a hadapród meg a Rózsi. Sejtették miről van szó. A hadapród úr egyszerűen csak annyit mondott, hogy a gyáva, nagypofájú (stb.) „gazdám” meg ne lássa és ha mégis találkoznak, lepuffantja mint a nyulat. Erre a két nővér is felbátorodott és szidták Sanyi bácsit miként a bokrot. Nagy zavaromban felkaptam a csomagot és kifele iszkoltam. Annyit még megjegyeztem ijedtemben, hogy rendkívül tetszettek a hadapród úr műsoros esti énekszámait. Sanyi bácsinak visszaszolgáltattam az ajándéktárgyakat. „Sima dolog volt ez” zárta le az ügyet. Persze mondtam, csak a hadapród úr le akarja puffantani. Jót nevetett, majd megkérdezte „és honnan szerez pisztolyt, talán azt is tőlem”. Nem mertem faggatózni, de biztosra vettem, hogy az öregnek pisztolya is van, pedig azt tilos volt a foglyoknak tartani.

Ezekben a napokban két-három tiszt – akik eredetileg pedagógusok lehettek – tanítást akartak szervezni a kórházban levő iskoláskorú fiatalok számára. Néhányan fontolgattuk a jelentkezést, majd abban maradtunk, hogy otthon is elég lesz tanulni. Egyébként arról sem tájékozódunk, hogy mit és milyen szinten kívántak oktatni. Végül a vállalkozás résztvevők hiánya, illetve a csekély érdeklődés miatt meghíusult. De nemcsak a tanítás, hanem a további naplóiírás is elmaradt. Az utolsó bejegyzés szeptember 20-i dátummal szerepelt:

„Szeptember 20-ig. Egy délután a városban voltunk öten: Baksa úr, Varga mérnök, Németh bácsi, Hor-

váth Ernő és én. Csúzlival mókusra vadásztunk. Amerikai katonák elkérik a csúzlit, s ők is lődöznek. Később labdázunk, majd almát szerzünk. A héten öt fő ment a lágerba. Szeptember 20. Már egy csoport leventét elvittek Passauba (köztük Gemmel Karcsit). Onnan indulnak majd hazafelé. Végre.”

Szeptember vége felé a Flandern épületben is összeírták a hazaszállításra kerülők további csoportját. A szobánkból csak én, a legfiatalabb kerültem az indulók listájára. Örömmre Tóth Laci neve is ott szerepelt. Az ismerősök közül Kanicska és egy zalai levente közölte velem a nagy újságot. Néhány nap feszült várakozással telt. Szobatársaim közül többen levelet írtak azzal a szándékkal, hogy én majd hazaviszem és a megadott címre továbbítom azokat. Természetesen vállaltam a megbízást. Megkezdtem szerény ingóságaim csomagolását. Könnyen elfértek naplómmal együtt a hátizsákom aljában. (Talán nem akartam az egyszer már elrakott naplót elővenni, ezért maradt abba a vezetése.) Időközben Lacival felderítettünk a szállításra várók közül néhány ismerőst. Közöttük volt az a cigányfiú is, aki két héttel korábban öngyilkosságot kísérelt meg. Úgy láttuk letett szörnyű szándékáról, örült, hogy hazamehet.

Sanyi bácsi, miután Homódi, a háziborbély „lágerba vonult”, már ritkábban mutatkozott a szobánkban. Ugyanakkor többször láttuk ezekben a napokban egy amerikai századosal, akiről kiderült, hogy szegről-végről rokona. Szigorú titoktartás mellett közölte velem Sanyi bácsi, hogy valószínűleg nem tér vissza Magyarországra. Amerikai rokona lehetővé teszi a kórházból való távozását, majd később elősegíti a kivándorlását az Egyesült Államokba. „Egyébként Ungvár, ha nem tévedek, úgysem lesz magyar terület” indokolta elhatározását.

Szeptember vége felé jártunk. Egy alkalommal Lacival a szomszédos épületszárnyban felkerestünk néhány ismerősünket. A vacsora szétosztására érkeztem vissza. Meglepetésemre az ágyamon egy csomagot találtam. A szobaparancsnok elmondta, hogy amíg távol voltam a Sanyi bácsi keresett. Búcsúzni akart tőlem, ugyanis elment az amerikai tiszttel. A csomagra kérdeztem. Hát nem tudod – csodálkozott – a Sanyi bátyád hozta neked, egy írógép van benne. Sajnálta, hogy nem találkozhatok még egyszer. Mondta is, úgy szeretett volna a fia lettél volna. Kijöttek a könynyeim, először amióta hazulról eljöttünk. Megtudtam azt is, hogy szobatársaim többsége aláírta azt a leve-



IN DER FREIZEIT

4. ábra. Az ingolstadti internátus.

let, amelyben Sanyi bácsi köszöntött és soraival igazolta, hogy az írógépet Varga Tibor leventének ajándékozta. Köszönetet mondtam öreg barátomról elismerően nyilatkozó szobatársaimnak is, majd kiosztottam – még nem tudtam, hogy utoljára – a vacsorafőzeléket.

Szeptember 25-én reggel a nővér hozta a hírt, azok számára akiket korábban összeírtak, hogy jelentkezzenek a parancsnokságon. Társaim sejtették, hogy a hazatérésről lesz szó. Azonnal felkerestem Lacit, aki ugyancsak tudott a dologról. Együtt mentünk jelentkezni. Az irodán már jónéhányan – közöttük leventék is – várakoztak. Sejtésünk valóra vált. Gyorsan kiadták a kórházi kezelést tanúsító „igazolvány”-t és parancsot adtak, hogy egy órán belül gyülekezünk a kórház udvarán. Ismertették, hogy az ingolstadti vasútállomásról vonattal Passauba utazunk, majd onnan a pockingi gyűjtőtáborba. Gyors pakolás következett, ami lényegében abból állt, hogy az írógépet a hátizsákomba tettem. Mégegyszer elbúcsúztam társaimtól, akiknek egy része az udvarra is lekísért. Névsorolvasás után indultunk az állomásra, visszaintegetve az ottmaradóknak. Lehattunk vagy ötvenen. Néhány amerikai katona kísért bennünket. Szép nyárvégi idő lévén sokan jártak az állomásra vezető úton. Egyszer csak megszólalt a Laci, „ott jön a Kraut főtörzs”. Valóban ő volt és nagy örömmre megismert ben-

nünket. Persze ebben az is közrejátszott, hogy mi Lacival német katonaruhában voltunk. A főtörzs civil ruhát viselt. Vele jött a felesége és tíz év körüli lánya. „Nach Hause?” kérdezte, majd igenlő válaszunkra a „Gute Reise” szavakkal búcsúztak tőlünk. Szívélyesen utánunk intégettek. Kár, hogy még ekkor sem jutott eszünkbe becsületes nevét meg tudakolni.

A pockingi lágerban

Megerkeztünk a pockingi nagy gyűjtőtáborba. Tóth Lacival és Kanicskával egy barakképület tágas szobájába kerültem. Társaink leventekorúak voltak, de nálunk idősebbek. Többségük már hetek óta itt tanyázott, várta a következő transzportba való bekerülést. Elég nehezen barátkoztunk meg környezetünkkel. A táborban sok magyar család „élt”. Találkoztunk a Székely testvérekkel és az apjukkal, de más veszprémiekkel is. Egy műsoros rendezvényen pedig az ugyancsak veszprémi Egei Sándort üdvözölhettük, aki artistaszámával nagy sikert aratott. A táborlakóktól otthoni események iránt érdeklődtünk. Nem tudtak semmi lényegeset mondani, hiszen ők is eljöttek az országból még az oroszok bevonulása előtt.

Az ellátásunk elég gyenge volt. Szerencsére a cigarettának itt jó ára volt, s nekünk még tartott a kórházban kapott ellátmány. A lágerélet elég szervezetlennek tűnt. Azt sem tudtuk az első héten, hogy ki a parancsnokunk. Nem sokat törődtek velünk, azt csináltunk jóformán amit akartunk. Naphosszat ögyelegtünk a

lágéban ismerősök után kutatva. Kiderült, hogy bizony várni kell, amíg a hazaszállításban sorra kerülhetünk. Bár az írógépemről Lacin kívül senki sem tudott, azért tartottam attól, hogy „lába kelhet”. Észrevettem, hogy Kanicska is ugyancsak őrzi természetes bőröndjét, s benne egy tucatsnyi amerikai bakancsát. Feltette, hiszen hallatlanul nagy érték volt. Emiatt csak percekre hagyta el szobánkat. Felajánlottam neki, szóljon ha kimegy, szívesen ügyelek, viszontzárul tartsa szemmel hátizsákomat. Örömmel vállalta. Egyébként – ahogy megtudtuk – a lengőtekével még Ingolstadtban felhagyott. Egy feldühödött katona miután sokszori próbálkozás után sem nyert, darabokra törte a játékszert. Ami „értékeink” őrzését illeti, lehet, hogy feleslegesen aggódtunk. Ottlétünk során nem tűnt el semmi szállásunkról.

A lágéban tisztálkodhattunk, a higiénia körülményei azonban elmaradtak a kórházban megszokottól. Az egyik barakkba például be sem tetük a lábunkat, mert azt hallottuk, hogy ott tetvesedést észleltek. Teltek a napok és mi csak vártuk, hogy mikor kerülünk a hazamenők listájára. Kérdeztük a parancsnokságon, de ott sem kaptunk érdemi felvilágosítást. Legyünk türelemmel – mondták, előbb-utóbb sorra kerülünk. Közben a tábor lakói cserélődtek, új hadifoglyok érkeztek, mások pedig indultak haza. A pockingi táborban számos magyar család élt, élénk társadalmi életet folytattak. Előfordult esküvő, gyermekszületés, családi perpatvar. Zajlott a felfokozott élet. Láttunk örömteli eseményeket is. Például tanúi voltunk egy katona váratlan találkozásának odaérkező családjával és először látott apró gyermekével.

Szobatársaim többségével alig barátkoztam. Élte mindenki a maga életét. Egyesek üzleteltek cigarettával, dohánnyal, ruhafélékkel, ételkonzervekkel, sőt ajándéktárgyakkal is. Néhány letargiás is akadt szobánk lakói között. Ezek naphosszat csak üldögéltek, szinte semmi nem érdekelte őket. Ez a nyomott hangulat egyre inkább elfogta Kanicska barátunkat is. Nem tudtuk őt elcsalni egy – napokkal előbb meghirdetett – műsoros estre sem. Talán értékes csomagját feltette, s nem akarta őrízetlenül hagyni. A táborban bőklásza összeakadtunk egy Devecser környékéről származó katonával. Újságolta, hogy bejutott a hazaindulók közé. Megkértük Lacival, hogy vigye magával a gyorsan megfirkantott levelünket és otthon adja postára. Szívesen vállalta egy-egy doboz cigarettáért. Megnyugodtunk, így legalább hazaérke-

zésünk előtt hírt hallanak rólunk. Néhány nap múlva azonban a „levélvivő” szobatársától visszakaptuk küldeményünket. „Talán elfelejtette magával vinni?” kérdeztük, miután az elibénk tett paksamétából a sajátunkat válogattuk. Lehetséges – válaszolt a szobatárs – ámbár annyi „ajándékot” összeszedett a hírvivésért, hogy a leveleknek már nem jutott hely a csomagjaiban.

Október második fele is eljött és mi egyre csak vártunk. Tartalék cigarettám nagyon megcsappant, ezért a maradékkal óvatosan bántam. Néha elcseréltem 2–3 darabot nyolcadrés komiszkenyérért. November elején két napot a gazdasági irodán segédkeztem. Kimutatásokat készítettünk. Munkámért kaptam egy kenyeret, amiből Lacinak és Kanicskának is juttattam. Barátunk kezdett magához térni, de változatlanul alig mozdult ki a szobából. Időközben hozzánk szállásoltak el egy tizedest, aki nyomban lepakolt Tóth Laci sarokban levő fekhelyére. Közöltük vele, hogy a hely foglalt. „Kuss, ti nyavalyás SS legények” válaszolta. Ezzel nyilván célzott német katonaruhás mivoltunkra. Laci megindult a fekhelye felé, mire hirtelen kapott egy pofont. Védelmére akartam kelni, de a tizedes engem is félrelökött. Ekkor váratlan dolog történt. Az addig közönyösnek tartott szobatársak egyöntetűen segítségünkre siettek. Ketten megfogták a tizedest és kilökték a folyosóra. Valaki a csomagját is utána dobta. Felszólították, hogy azonnal tűnjön el, különben laposra verik.

Másnap néhányunkat a parancsnokságra rendelték. Megörültünk, azt gondoltuk talán a következő hazatérő turnushoz veszik fel adatainkat. Másról volt szó. Az irodán már ott tartózkodott a „verekedő” tizedes. Kiderült, hogy feljelentett bennünket verekedés provokálásáért. Szerencsére a kihallgatást vezető tiszt – miután mi is beszámoltunk a történetekről – nekünk adott igazat. A tizedest pedig – aki más ítéletet remélt – elzavarta.

A kedvező dolgok sokszor váratlanul történnek. Találkoztam azzal az írnnokkal, akinek az irodán két napig segített. Tudatta velem, hogy a barakkunk 7. számú szobájából többen is szerepelnek velem együtt a hazaindulók listáján. (Az én nevemre határozottan emlékezett. Biztosra vettem, hogy Laci is listára került, hiszen ahogy az írnnok közölte ezúttal a legfiatalabbak kerültek sorra.) A hír igaznak bizonyult, a szobánkból vagy hatan készülődhattünk az utazásra.

Hazatérés

„Hazamegyünk, hazamegyünk mi még.”

Bevagoníroztak bennünket. Fenn ültünk a vonaton. Ott volt Laci, Kanicska is, meg két ismerős zalai levante. Végre beszálltak külön vagonjukba az amerikai katonákból álló kísérőink és indulhattunk. Másnap délelőtt már Bécsben voltunk, délután pedig Hegyeshalom következett. Boldog órák, szinte az evésről is megfeledkeztünk. Úgy hallottuk, hogy Komáromban, az Igmándi-várban adják át a foglyszállítmányt a hazai hatóságoknak. Egész éjjel várakoztunk, de nem fogadták a szerelvényt, mert állítólag a komáromi tábor zsúfolt volt. Alig aludtunk valami keveset. Tovább vitték a foglyokat Székesfehérvárra. A vasútállomásról a repülőtéren táborba kísérték bennünket – ahogy mondták – igazoltatásra. Az állomás környékén sok civil várta, illetve nézte az újonnan érkezett hadifoglyokat. Érdeklődtek honnan jöttünk és hova valósiak vagyunk. A nagyobb csomaggal érkezőket felszólították, hogy adják át megőrzésre értékeiket, mert azokat a táborban lekapcsolják. Alig hallgattak néhányan e figyelmeztetésekre. Kanicskához – aki természetes kofferjét hátizsákként cipelte – egy vasúti ruhás férfi többször is odaszólt, hogy „jobb belátásra bírja”. Természetesen nem adta át csomagját. Akadtak azonban akik hittek a rábeszélésnek.

A táborban kaptunk valami enni-valót és fejenként vagy 2 dl bort. A parancsnokság közölte, hogy az igazoltatások másnap reggel kezdődnek. Szálláslehetőség a hangárokban volt. Csillagos, hideg éjszaka lett, a Lacival azonban úgy határozottunk, hogy nem fekszünk le a hangárban szétterített szalmára, ugyanis tetvesedéssről beszélték. Egyébként sokan éjszakáztak a szabad ég alatt, tűzrakás mellett. Az egyik „tábortűzhöz” időnként mi is odahúzódtunk. Lassan eljött a reggel.

Délelőtt folytak az igazoltatások. A székesfehérvári 21. Honvéd Kiegészítő Parancsnokságtól kaptunk egy „igazolvány”-t, hogy a helyi táborból elbocsátottak bennünket. Búcsút mondtunk hát a hadifogságnak. Indultunk a kijárat felé Lacival. Mögöttünk Kanicska jött jókedvűen, kisé megahajolva értékes, ám sikerrel megőrzött „zsákmányával”. A kapunál kis torlódás támadt. Észrevetjük, hogy a távozók csomagjait átvizsgálja egy rendőrből, katonából és civilekből álló csoport. Az én hátizsákomat is kibontották, s nyomban kiemelték a táskairógépet. A je-

lenlevő rendőrtiszt közölte velem, hogy az írógépet azonnal lefoglalja a demokratikus rendőrség részére. „Honnan lopta” förmedt rám a rendőrtiszt. Nem loptam választottam, ajándék az írógép hadifogoly társaimtól. Bizonyosággal átadtam Sanyi bácsi levelét, amelyen az ingolstadtiak aláírása is szerepelt. A tiszt „Na ne hazudozzon, úgy sem hiszünk el” szavakkal széttépte a levelet anélkül, hogy abba belenézett volna. A levélfoszlányokat próbáltam összeszedni, de annyira aprók voltak, hogy abbahagytam a reménytelen kísérletet. A pokrócomat meghagyták. A Lacitól – mása nem volt – azt is elvették. Csak legyintett rá. Azután azt láttuk, hogy a Kanicska zokog. A szerencsétlen fiúnak az összes cipőit lefoglalták. Reklamálni akartam, de hát a „bizottság” szóba sem állt velem. A kapun kívül sokáig várakoztunk Kanicskára. Egyre csak sírt, nem akart beletörődni veszteségébe. Elvonulóban láttuk, hogy egyesek nagy csomagokkal hagyták el a tábor. A protekciósoknak áll most is a világ, jegyezte meg valaki.

Székesfehérvárról este indult egy személyvonat Veszprém felé. Rengeg volt az utas. Laci fázott és gyengén érezte magát. Szerencsére bejutott a kupéba. A tetőn is sokan utaztak, nekem a vonat lépcsőjén jutott hely. A hideg idő és az éjjeli virasztás miatt álmosággal küszködve Várpalota előtt egy pillanatra elaludhattam. Szerencsére nem a legalsó lépcsőfokon álltam, az alattam lévő felfogtak. „Úristen – mondta valaki – te a kerek alá akarsz kerülni”. A vagon belsejében is hallották, hogy valaki majdnem lezuhant. Laci barátom aggódó hangon kérészt, mintha csak érezte volna, hogy velem történt valami. Szóltam, hogy ne nyugtalankodjon, vigyázzon magamra.

Különös, szinte ünnepélyes érzés volt újra látni a várost. Fel sem űnt – késő este lévén –, hogy kevés a járőkelő és gyér a világítás. A Gépház utca bejáratánál elbúcsúztam Tóth Lacitól. Ő ment tovább a Tobak utcai lakásukra. Megbeszéltük, hogy másnap találkozunk. A ház elé érve sötét ablakokat találtam. Zörgésemre házigazdánk, Mátyás Zsófi néni jött kaput nyitni. Gyorsan elmondta, hogy anyám jól van, de időközben Jutasra költözött Anna néni családjához. Azonnal indulni akartam Jutasra, a jó öreg azonban nem engedett. „Tele van az a környék orosz katonasággal, te meg német katonaruhában vagy” tette hozzá magyarul. Maradtam hát és sokáig beszélgettünk. Elmondta, hogy fia, István – akit én mint bátyámat

szerettem – eltűnt az orosz fronton és azóta semmi hírt nem kapott róla.

Már kora hajnalban elindultam, nem bírtam tovább a várakozást. Unokaöcsém Endre éppen az érkezésemkor lépett ki lakásuk aijáján. Nyomban bekiáltott a házt „Itt van, hazajött a Tibi!”. Anyám és Anna néném sírva szaladtak felém.

Utóirat

„Nem értem miért emlegetik nekünk, akik csak levontként voltunk Németországban, hogy nyugatosok vagyunk” háborgott az 1950-es évek elején egy volt hadifogolytársam. „Mintha mi is háborús bűnösök lennénk!” Ne mérgeződj öreg! – csitítottam, azt mondják a nemzet is bűnös volt, a fasiszták utolsó csatlósa. Mi – ha nem tévedek – ugyancsak a nemzethez tartozunk. „És a nemzethez tartoznak azok is – kérdezte – akik a szemünkre vetik nyugatos múltunkat?”

A végleges hazatérést – ahogy az előzőekben leírtam – két napos székesfehérvári ún. vizsgálati fogság előzte meg. Mielőtt a táborból elbocsájtották a foglyokat, csomagjaikat átvizsgálták. Leírtam azt is, hogy az ajándékba kapott írógépet azonnal „lefoglalták” a demokratikus rendőrség részére. Tiltakozásomra az elkobzást elrendelő rendőrtiszt nemcsak az „ajándékozó levelet” tépte szét, hanem megfenyegetett, hogy „aki nyugatos, ne ugráljon, mert bajba kerülhet”. Azóta sem tudom, hogy a tiszt eljárása törvényes volt-e, vagy csak egyéni túlkapás. Mindenesetre ekkor találkoztam először a „nyugatos” kifejezéssel. Még nem tudtam, hogy ugyancsak elmarasztaló szóhasználatá válik.

1948 júniusában érettségiztem, s mivel időközben családfenntartóvá váltam, továbbtanulásra nem gondolhattam. Munkát kellett keresnem. Időközben pénzügyőri iskolára hirdettek felvételt. Tizennyolc éves kortól lehetett jelentkezni. Az ügyintéző tiszt elolvasta részletes ön-életrajzomat (öt oldalt kértek!), s kijelentette, hogy nem fog menni a felvétel, mert nyugatos voltam. Megjegyeztem, hogy az ő unokaöccsével együtt kerültem Németországba, mint kihurcolt levante. Nem szólt semmit, csak közölte, hogy a felvételtől írásban értesítenek. Nem vettek fel. Az elutasítást a katonai kiképzésem hiányával indokolták. Folytattam a munkahely keresést. Néhány helyen azért nem alkalmaztak, mert nem voltam szervezett dolgozó, vagyis szakszervezeti tag. Csaknem mindenütt azzal a kérdéssel kezdték,

hogy melyik szakszervezetnek vagyok a tagja. Több szakszervezetnél kértem a felvételemet. Amint megtudták, hogy nincs munkám, elutasítottak. Aki öns érdekéből (?) akar tag lenni – mondták –, arra a mozgalomban nincs szükség. Végül a kereskedelmi és pénzügyi dolgozók szakszervezeténél jelentkeztem. Bár előbb tettem volna. A szervezet egyik vezetője Patkós Albert – nehéz helyzetemet, állásnélküliségemet megtudva – azonnal felvetett a tagok sorába.

A háború után ellenőrizték a lakosság birtokában lévő könyveket. Éppen nem tartózkodtam otthon amikor nálunk járt egy „bizottság”. Elkobozták tőlem a Herczeg Ferenc-től és a Somogyvári Gyulától származó műveket. Ezt még megértettem, azt viszont nem, hogy miért tekintette a bizottság indexen levőnek H. G. Wells könyveit, vagy Lev Tolsztoj „Aelita” című regényét. (Az „Aelita” 1942-ben, vagy 1943-ban kerülhetett a könyvesboltokba. A korabeli sajtó felháborodottan írta, hogy miképpen adhatták ki egy orosz író forradalomra uszító könyvét.) Az utóbbiakat is elvitték tőlem, sőt – ami felháborított – a Tolnai Világlapja 1930. évi, két kötetbe kötött példányát is. Ezzel ellentétben meghagyták (?) vitéz Doros Gábor „A magyarság életerejé” című, a Turul Szövetség kiadásában 1944-ben megjelent könyvet. Anyám közölte a bizottsággal, hogy a fia tiltakozni fog a könyvek elvitele miatt. Sokra megy egy volt nyugatos a tiltakozásával, kapta választul.

Miután felvételt nyertem a szakszervezetbe, rövidesen munkához jutottam. Számlázóként alkalmaztak a Veszprém és Vidéke Kiskereskedelmi Szövetkezetnél. Munkahelyemen a „nyugatosokat” senki sem vonta kérdőre, pedig három olyan munkatársunk is volt (Kulcsár Endre, Gutentág Ferenc, Rauch Árpád) akik deportáltaként a németországi koncentrációs táborokat is megjárták. Sőt Rauch Árpád egyszer megjegyezte nekem, hogy a kihurcolt levonték a deportáltakhoz hasonlóan bizonyára sokat szenvedtek.

A háború után „nyugatos múltamból” eredően többször ért sérelem, méltánytalanság. Nyilván nemcsak engem, hanem számos társamat marasztalhatták el valamilyen okkal németországi útjáért. Hol vannak már azok a sérelmek, az évtizedek távlatában régen elenyésztek. Mégis miért emlékezem azokra? Sokat töprengtem a dolgon. Ilyen lenne a magyar: számonkér, elmarasztal, sőt fenyeget olyan ügyekért, amelyekben a kérdő-

revont nem is felelős. Vagy a háború utáni új helyzet teremtette azt a légkört, amelyben akkor minden nyugtalan kapcsolatos dolog gyanút keltett. Viszont az is igaz, hogy annak idején fogságból hazatért leventeként számos társammal együtt beiratkoztunk a középiskola 2. osztályába, s az első évfolyam anyagából utólag vizsgáztunk. Ezenkívül a szolgálati időbe (a munkaviszony időtartamába) a leventeként Németországban töltött hónapokat is beszámították.

Az 1960-as évek elején egy 19-es veterán ismerősömet, Kapcsos Vili bácsit faggattam a II. világháborúban történeletről. A jó öreg mindig az ellenállókat emlegette. Egy beszélgetés során megkérdeztem tőle, hogy miért nem tettek valamit az ellenállók, vagy mások a 15–16 éves leventék kihurcolásának megakadályozására. Nem tudhatom, válaszolta. Másrészt mi volt az a néhány ezer levente dolga az igaz ügyért harcolók millióinak szenvedéseire képest. De te ezt úgysem érted. Az lehet – dehát én csak a kihurcolásnak voltam rész-

se, nem a fasizmus elleni küzdelemnek – mondtam és ebben maradtunk.

„Szép ajándék ó az élet, kár hogy elszáll, röpke álom.” A költő szerinti röpke álom korai szakasza – a németországi út – még ma is mélyen él emlékeimben. Másokkal is így lehet, s ennek kedves barátom, Pintér Árpád nyírmadai tanár a megmondhatója. Együtt vittek el bennünket 1945 februárjában Németországba. Miután hazatértünk a sors őt a Nyírségbe vezényelte, én pedig szűkebb pátriámban, Veszprémben maradtam.

Teltek az évtizedek, s mi nem tudtunk egymásról. Végül az 1980-as években kapcsolatba kerültünk, majd személyesen is találkoztunk.

Árpád barátomnak a nyugdíjbeszámításnál figyelembe vehető németországi tartózkodásáról tanúk által aláírt igazolásra volt szüksége. Tanúkat a volt veszprémi leventetársak közül remélhetett. Néhányuk nevére emlékezett (azok a feljegyzéseiben is szerepeltek), közelebbi címüket

azonban nem ismerte. Felderítő munkába kezdett. A Levéltárnál nem járt eredménnyel, segítséget kapott viszont a Napló c. Veszprém megyei laptól. Végül a telefonkönyvben lévő címek alapján Veszprémbe küldött levelei – áttétellel – sikerhez vezettek. Szerencsét hozott a Fábíán Pál címére feladott levele, bár az nem a volt leventetársához, hanem egy névrokonához került. A címzett Fábíán úr ismerte a levélben említett volt leventék közül Hegyi Higint, s átadta neki a levelet. A többi sima ügy volt. Hegyi barátom felvette a kapcsolatot Árpáddal és velem. Ezt követően a veszprémi városi tanácstól beszereztük a szükséges iratot, amit Árpád kézhez kapott. Ezek után természetesen, hogy levelezünk egymással, sőt kétszer személyesen is találkoztunk. Az első találkozásunk – 40 év után – a veszprémi vasútállomáson zajlott le, ahol Árpádot Hegyi Higinnel vártam. Felismertük egymást, hiába lett fehér a hajunk. Adódnak az életben igazi örömök, ez a találkozás is közéjük tartozott.

TIBOR VARGA

EIN VESZPRÉMER JUNGMAN („LEVENTE”) IN DEUTSCHLAND (FEBUAR–NOVEMBER 1945)

Am 15. Februar 1945 schickte man von der Bahnstation Veszprém-Jutas aus in einer aus Viehwagen bestehenden Zugeinheit mehrere hundert 15–18-jährige Jungmänner auf den Weg nach Deutschland. Der Schreiber dieser Zeilen gehörte auch zu den verschickten Jungmännern.

Unterwegs führte er über seine Erlebnisse Tagebuch. Es gelang ihm, das Tagebuch aufzubewahren, und er fertigte daraus im wesentlichen die vorliegende Schrift.

Die Jungmänner wurden über Hegehalom–Wien in das tschechische Eger (heute Cheb) gebracht. In Eger nahm man die Einheit nicht auf, sie wurde weiter geschickt in die Gegend von München. Die erste bedeutendere Station war der Flughafen Neubiberg, wo die Burschen mit deutschen Uniformen eingekleidet wurden. Später wurden zwei Kompanien der Einheit zum Flughafen München–Riem

kommandiert. In Riem arbeiteten die Jungmänner ebenso nur wie am vorigen Standort, zumeist führten sie Grabenaushübe und Erdarbeiten aus. Bei der ersten Bombardierung des Flughafens wurde auch die Interkunft der Jungmänner zerstört. Die Einheit wurde in die Schule des nahen Trudering verlegt. Bei der zweiten Bombardierung Riems, am 9. April starben auch 6 Burschen, weitere wurden verwundet.

Die Einheit wurde rasch von Reim nach Schirling in der Nähe von Regensburg dirigiert. Da arbeiteten die Jungmänner auf einem Platz im Walde, wo Munition und Gasbomben gelagert wurden. Bei Annäherung der alliierten Verbände wurde die Jungmannereinheit nach München zurück beordert. Aus der zu Fuß marschierenden Truppe blieben immer mehr, so auch der Schreiber dieser Zeilen und drei Kameraden zurück. Sie versteckten sich in einem Gehöft. Sie

gelangten bald in amerikanische Gefangenschaft. Erste Station der Kriegsgefangenschaft war erneut der Flughafen Neubiberg, wo man die 9. ungarische Division (Befehlshaber General Lóskay) bewachte. Einige Wochen später siedelten die Amerikaner die Division in das auf der Münchener Pferderennbahn (Dagelfingen) errichtete Kriegsgefangenenlager um. Ein Teil der Gefangenen arbeitete bei der Ruinenbeseitigung in München. An diesen Arbeiten nahm auch der Schreiber dieser Zeilen teil, bei dem zwischenzeitlich eine frühere Verwundung wieder aufbrach. Er wurde am 23. Juni in das in München gelegene székesszékesféhérvári Kriegslazarett gebracht, danach gelangte er in das in Ingolstadt wirkende kecskeméteri Kriegslazarett Nr. 10. An letzterem Ort verbrachte er etwa 3 Monate, dann wurde er in das Sammelager Pockingen gebracht, von wo er im November nach Ungarn zurückkehren konnte.